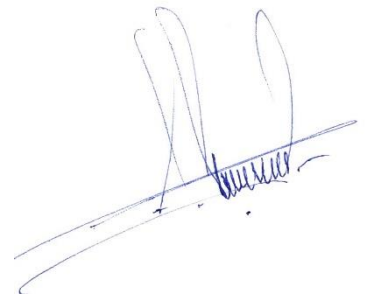

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»**

ЧИНЧИК АНАТОЛІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 336.02:338.24

**ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ
ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ
В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.03. – економіка та управління національним господарством

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2022

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Голубка Степан Михайлович
радник члена Рахункової палати
(м. Київ)

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Корнєєв Максим Валерійович
декан факультету інноваційних технологій,
Університет митної справи та фінансів
(м. Дніпро)

доктор економічних наук, доцент,
Краус Наталія Миколаївна
професор кафедри фінансів та економіки,
Київський університет імені Бориса Грінченка
(м. Київ)

доктор економічних наук, доцент,
Овечкіна Олена Андріївна
професор кафедри економіки і підприємництва,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля
(м. Сєвєродонецьк)

Захист відбудеться «17» січня 2023 року о 12:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.889.01 у ВНЗ «Національна академія управління» за адресою: 03153, м. Київ, вул. Ушинського, 15, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ВНЗ «Національна академія управління» за адресою: 03153, м. Київ, вул. Ушинського, 15.

Реферат розісланий «16» грудня 2022 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Олексій БРАСЛАВЕЦЬ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах глобалізаційних процесів та трансформації інституціонального середовища національної економіки будь-яких країн особливої ваги набувають питання податкової політики, які є предметом активних дискусій як у бізнес – середовищі, так і в наукових колах. З одного боку, політика у сфері податків є одним з ключових напрямів державного регулювання економікою. Податки є інституціоналізованим регулятором соціально-економічного розвитку, а ефективність функціонування податкової системи – прямим індикатором рівня розвитку суспільства. З другого – глобалізаційні процеси можуть спричиняти як позитивний, так і негативний вплив на податкову сферу.

У свою чергу від ефективності податкової політики з врахуванням викликів і можливостей глобального масштабу залежить економічний розвиток держави та подальша її інтеграція у світовий фінансово-економічний простір.

Таким чином, податкова політика залишається актуальним об'єктом наукових досліджень, що і зумовило вибір теми. Натомість прикладний характер тематики, методологічна основа даного дослідження дозволить цілісно розуміти особливості формування податкової політики, закономірності факторного впливу на її реалізацію та характер наступності в соціально-економічному просторі.

Особливо важливим є економічний та управлінський зрізи досліджень, оскільки вони дозволяють поєднати принципи побудови, реалізації та пріоритети вдосконалення інституціонального механізму в контексті формування і реалізації податкової політики, виходячи з цілей національного господарського розвитку.

Як наслідок, вони залишаються актуальними та потребують нагального висвітлення.

Необхідність системного бачення регулювання формуванням і реалізацією податкової політики, що окреслює варіативність управлінського впливу на економічний розвиток, зумовила звернути увагу на напрацювання українських та зарубіжних вчених, які в тих чи інших аспектах предметом дослідження обрали проблематику функціонального значення оподаткування у системі національної економіки та її трансформації, необхідності державного регулювання, розвитку інституціонального механізму формування і реалізації податкової політики тощо. Серед них: В. Андрущенко, О. Браславець, І. Волохова, В. Геєць, С. Голубка, Ю. Гончаров, Н. Деєва, М. Диха, М. Єрмошенко, С. Єрохін, Т. Ковальчук, І. Лукінов, Т. Єфименко, С. Злупко, М. Карлін, М. Корнеєв, Н. Краус, А. Крисоватий, І. Лютий, В. Мельник, С. Міщенко, В. Небрат, О. Овечкіна, М. Слатвінська, А. Соколовська, Л. Тарангул, В. Федосов, Г. Филюк, А. Хомутенко, Т. Цимбал, А. Філіпенко, В. Черняк, Л. Шаблиста, В. Шевчук, І. Штулер, М. Штань, П. Юхименко, а також дослідники з інших країн: Л. Бальцерович, Д. Белл, З. Бжезинський, В.-Б. Занг, П. Ньюмен, А. Лаффер, М. Лоренц, Дж. Сакс, Дж. Стігліц, Дж. Тойнбі, О. Тоффлер, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні положення і рекомендації, які викладено у дисертаційній роботі, є складовими науково-дослідних робіт ВНЗ «Національна академія управління» «Інноваційно-інвестиційні чинники сталого соціально-економічного розвитку» (державний реєстраційний номер 0116U003934), в рамках якої автором обґрунтовано взаємозалежності, причинно-наслідкові зв'язки між податковою політикою та інноваційним розвитком, установлено тенденції і закономірності державного фінансування сталого розвитку; громадська наукова організація «The European Academy of Sciences Ltd» (Лондон, Велика Британія), де у межах теми: «Temporarily of digital civilization as an attribute of a public system TDCAPS 2021-2026» автором обґрунтовано концепцію податкової стратегії протидії відтоку капіталу за кордон, визначено специфіку інституціонального механізму формування та реалізації податкової політики, що сприяє вдосконаленню механізмів протидії легалізації (відмиванню) коштів, зокрема, і завдяки моніторингу транзакцій та цифровізації податкових процесів.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексне обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення інституціонального механізму державної податкової політики в умовах трансформації національної економіки.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- обґрунтувати методологічні аспекти дослідження податкової політики в умовах трансформації національної економіки;
- виявити сутнісні характеристики категорії інституціонального механізму як об'єкту економічних досліджень;
- систематизувати теоретичні засади формування та реалізації податкової політики в умовах трансформації національної економіки;
- виявити взаємозв'язок та взаємовпливи між податковою політикою держави і трансформацією національної економіки на сучасному етапі її розвитку;
- уніфікувати пріоритети реалізації податкової політики в умовах трансформації та модернізації національної економіки;
- визначити інституціональні засади культурологічного аспекту щодо формування та реалізації сфери оподаткування;
- аргументувати важливість кількісно-динамічного аналізу справляння податків, зборів і платежів у системі національної економіки;
- розкрити інтегративність регіонального податкового менеджменту в умовах децентралізації;
- оцінити рівень розвитку ефективності податкового менеджменту територіальних громад;
- проаналізувати сучасну практику застосування інструментарію податкової політики для стимулювання інноваційного розвитку;
- обґрунтувати концепт моніторингу в організаційно-управлінському забезпеченні податкової політики;

- розробити концептуальний підхід щодо підвищення ефективності політики оподаткування в умовах цифровізації економічних відносин;
- дослідити закономірності впливу глобалізації на формування державної податкової політики;
- розробити Концепцію стратегічних пріоритетів податкового стимулювання трансформації економіки;
- розкрити особливості політики оподаткування в країнах ЄС та запропонувати перспективні форми її інституціалізації в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку та функціонування інституціонального механізму податкової політики в умовах трансформації національної економіки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні рекомендації щодо удосконалення інституціонального механізму податкової політики в умовах трансформації національної економіки.

Методи дослідження. У роботі використано різні методи, що базуються на системному, структурно-функціональному, науково-абстрактному підходах. Зокрема, застосовано загальнонаукові методи *аналізу й синтезу, індукції і дедуції* для формулювання теоретичних засад дослідження інституціонального механізму як об'єкту економічних досліджень у фокусі формування і реалізації податкової політики та трансформації національної економіки: *конкретизації й абстрагування* – для формулювання рекомендацій і висновків дослідження щодо податкової стратегії протидії відтоку капіталу за кордон; *порівняння й аналогії* – для уточнення відмінностей між дефініціями «податковий механізм», «бюджетний і фінансово-економічний механізми», «механізм податкової політики», «інституціональний механізм», формулювання рекомендацій щодо пріоритетів адаптації зарубіжного досвіду; *узагальнення* – для виявлення тенденцій розвитку податкової політики та її впливу на соціально-економічні процеси; *системно-аналітичний* – для дослідження українських і світових практик з удосконалення адміністрування податковою політикою; *структурно-функціональний* – для з'ясування завдань, функцій та напрямів діяльності органів державної влади і управління, які здійснюють формування та реалізацію державної податкової політики; *статистичний і графічний* – для експертного оцінювання стану впровадження державної податкової політики; *моделювання* – для розроблення моделі розвитку регіонального податкового менеджменту; *графічний* – для візуального представлення окремих результатів дослідження та ін.

Інформаційною базою дослідження були статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України, результати напрацювань українських і зарубіжних науковців з обраної тематики, положення законодавства України у сфері оподаткування, а також експертні матеріали, в тому числі з мережі Інтернет, результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному розробленні й обґрунтуванні методологічних підходів до вдосконалення

інституціонального механізму державної податкової політики в період трансформаційних процесів у національній економіці.

Новизна наукових результатів конкретизується у таких положеннях, які винесені на захист:

уперше:

– концептуалізовано, на основі методологічного потенціалу економічної теорії і теорії державного управління, сутнісно-змістове значення, функції та завдання механізму, що дозволило: по-перше, розкрити специфіку інституціонального механізму формування і реалізації податкової політики як системи інститутів-суб'єктів, яка здійснює прямий вплив на регулятори у сфері оподаткування та керується принципами організації ринково-регулюючого середовища – режимом оподаткування як формальної інституції та податкової культури, відповідальністю і довірою як неформальних інституцій, а, по-друге, визначити перелік індикаторів, за якими можна оцінювати інституціональний механізм ефективність та його мету, яка полягає у становленні інституціонального середовища, здатного забезпечувати неперервний розвиток податкових відносин між бізнесом, громадським та суспільним сектором, з однієї сторони, та органами державної влади різних рівнів з іншої з забезпеченням трансформації неформальних правил господарювання та некомерційної діяльності у високу податкову культуру, а також безперебійного функціонування системи оподаткування;

– розкрито та визначено інституціональні засади податкової культури як оціночної категорії податкової дисципліни і відповідальності всіх учасників податкових відносин, вираженої в нормах, цінностях, обізнаності та податковій поведінці, що в довгостроковому періоді формує інституціональну довіру між державою, бізнесом і населенням. Це надало можливість розкрити зміст податкової дисципліни та основні практики її порушення, виражені в різних формах девіантної податкової поведінки, тобто в ухиленні від сплати податків, порушенні процедурних норм режиму оподаткування, податкових конфліктах, а також здійснити обґрунтування основних управлінських заходів щодо підвищення податкової культури в Україні;

– обґрунтовано методичний підхід до оцінювання рівня інституціонального механізму формування і реалізації податкової політики та особливостей реформування податкового менеджменту територіальних громад в умовах децентралізації, що надає змогу обумовити пропозиції та шляхи реформування податкового менеджменту територіальних громад в умовах децентралізації, представити фіскальний механізм територіальних громад в розрізі фіскального планування, фіскального контролю, фіскального забезпечення та фіскального регулювання крізь призму фінансових норм і нормативів, фінансових лімітів і розривів, фінансових стимулів і санкцій, нормативно-правове забезпечення. Реалізація зазначеного підходу створює наукове підґрунтя для розроблення стратегії та шляхів реформування податкового менеджменту територіальних громад в умовах децентралізації, серед чого названо: потребу у відновленні проведення індексації нормативної грошового оцінювання землі та встановлення коефіцієнту індексації на рівні

реального індексу інфляції; продовження незастосовування пільги для земельних ділянок залізничного транспорту;

– запропоновано Концепцію удосконалення стратегічних пріоритетів податкового стимулювання в умовах трансформації національної економіки, що включає визначення сутності, основні підходи до наукового обґрунтування стратегічних пріоритетів та податковий інструментарій стимулювання трансформації економіки України, реформування податкової системи в умовах трансформації, фінансової децентралізації та воєнної економіки. Отриманий результат надає можливість забезпечити оптимізацію відносин для того, щоб воєнна економіка стала певним переломним етапом щодо виходу економіки України з ресурсорієнтованої з переважанням тіньового бізнесу і зайнятості до європейської соціально-орієнтованої моделі, збереження економічного потенціалу та подальшого забезпечення інноваційного прориву економіки України, в тому числі за рахунок міжнародної підтримки, а відновлення економіки та розбудова регіонів після військової агресії має передбачати не лише нові інфраструктурні рішення, але й способи ведення бізнесу й формування конкурентного середовища в цих умовах;

удосконалено:

– науково-методичний підхід до дослідження податкової політики в умовах трансформації економіки, який на відміну від існуючих, дав змогу стверджувати, що предмет дослідження податкової політики може диференціюватись залежно від актуальності проблемної ситуації – управлінських (реалізація певної реформи) та прогресивно-розвиткових змін (інноваційні, трансформаційні, модернізаційні, вдосконалення ринкових конкурентних відносин), системоутворення (удосконалення податкової системи), кадрово-організаційних змін, реалізації інших напрямків державної політики, специфікації політики в окремих галузях і сферах з метою стимулювання розвитку, реалізації антикризових заходів, інтеграційних процесів, історично-просторовому контексті та ін. Також, це надало можливість розкрити понятійно-термінологічний апарат дослідження податкової політики, зокрема, зміст політики на стадіях формування і реалізації режимів оподаткування із застосуванням інструментарію податкових пільг, податкової системи, а також формування податкової політики розглядати як процес вироблення її засадничих принципів, встановлення мети, цілей, завдань, інституціонального, організаційно-правового середовища на етапі розроблення загальнодержавної, а також регіональної стратегії економічного розвитку через застосування інструментарію обов'язкових платежів у виглядів податків і зборів, схем та режиму їх справляння, що цілісно формують податкову систему;

– методичний підхід щодо виявлення актуалітетів податкової політики в розрізі основних напрямів модернізації національної економіки, тобто сталості її розвитку, провідної вагомості малого і середнього бізнесу, детінізації системи оплати праці, фінансового забезпечення розвитку регіонів та громад, інноваційного розвитку бізнес-середовища, інноваційного розвитку економіки з переходом на наступний технологічний уклад, що дозволило б: підвищити обґрунтованість перспективності дослідження актуалітету фінансової

децентралізації в контексті забезпечення соціально-економічного розвитку; виявити взаємовпливи, взаємозалежності між якісною податковою політикою і політикою детінізації та встановити, що обтяжливність податкової системи України визначається не величиною податкових ставок, а насамперед, нерівномірністю податкового навантаження, заплутаністю й нестабільністю податкового законодавства, вузькістю господарських оборотів, деформаціями грошової сфери та фінансів підприємств, а також обґрунтувати потребу в новій стратегії детінізації економіки, яка має здійснюватися на засадах конверсії, тобто неруйнівного залучення тіньових капіталів та грошових коштів до легальної сфери економіки на основі відповідної мотивації суб'єктів, які діють в тіньовій сфері;

– концептуальні уявлення про регулятивні функції держави шляхом узагальнення основних імперативів формування державної політики та місце в ній податкової політики. Це надало можливість обґрунтувати сутність податкової політики як діяльність профільних органів державної влади, що спрямована на врегулювання податкових відносин з приводу мобілізації та перерозподілу фінансових ресурсів у формі обов'язкових платежів, мету податкової політики, яка полягає у фінансовому забезпеченні виконання функцій держави з балансуванням інтересів бізнесу і населення, розуміння податкової політики за змістом, об'єктами впливу, функціональністю процесу, наслідками її реалізації та впливів на економіку і ринкові процеси з акцентом на інноваційні зміни, які сукупно відображаються через процеси модернізації і трансформації, а також визначити зміст та місце трансформації/модернізації як системної ознаки національної економіки. При цьому визначено місце модернізації економіки в закономірностях забезпечення цивілізаційного поступу поруч з процесами економічного зростання, економічного та інноваційного розвитку, становлення (пост)інформаційної економіки. Натомість трансформацію запропоновано розглядати як тривалий цілеорієнтований процес переходу з одного етапу ринкових відносин на інший залежно від технологічного укладу й вагомості чинників виробництва, що супроводжується виникненням нових видів економічної діяльності та ринкових сегментів з продукуванням нових видів товарів і послуг, спрямованих на задоволення ширшого кола потреб населення, бізнесу, держави;

– організаційні шляхи розвитку регіонального податкового менеджменту в умовах децентралізації, що надає змогу, по-перше, розкрити характерні особливості регіонального податкового менеджменту як важливого сегменту державної податкової політики, що вміщує в себе сукупність принципів, моделей і методів планування та реалізації управлінських дій, пов'язаних з вибором оптимального механізму податкової системи, визначенням ефективних податкових платежів, здійсненням контролю за їх здійсненням. По-друге, обґрунтувати необхідність моделювання впливу управлінського регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів та виявити від цього позитивний момент, адже постає можливість вчасного корегування існуючої податкової політики та її оптимізації відповідно поточного стану національної

економіки. Зазначені дії дозволять здійснювати ефективне регулювання податковою системою України шляхом визначення нових пріоритетів в напрямі взаємовідносин платників податків, способів оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності та корегування роботи державних контролюючих органів як рівних учасників та партнерів для досягнення єдиної мети – стимулювання інноваційного розвитку держави, заснованої на справедливих партнерських відносинах між державою та бізнесом;

– методичні засади щодо виявлення змісту податкового інструментарію з інноваційним функціоналом, цілями реалізації якого є формування конкурентного середовища з передумовами і спрямованістю на інновації, підтримку інноваційної діяльності, міжсекторального і державно-приватного співробітництва в інноваційній сфері, аналізу сучасних практик податкової політики в Україні з акцентом на інноваційні результати, що надало б змогу їх розподілити за інвестиційним, суб'єктивним та інноваційним напрямками та визначити систему різнострокових заходів на шляху ефективного застосування податкового інструментарію з інноваційним функціоналом в Україні, де в короткостроковому часі актуальними є заходи, спрямовані на долання поточних деструктивів застосування податкових пільг, а саме щодо оприлюднення та громадського контролю їх інституційної спрямованості, відходу від надання податкових пільг ресурсомістким галузям економіки з низькою інноваційною віддачею, впровадження критерію прибутковості для суб'єктів надання податкових пільг з перспективою інноваційної діяльності, надання податкових пільг на оновлення основних фондів;

– науково-методичний підхід до концептуальних засад дослідження особливостей трансформації політики оподаткування в умовах цифровізації та нової віртуальної реальності, на відміну від існуючих дозволив розкрити зміст інноваційних змін в частині відцифрування податкових послуг в Україні, серед чого названо сервіс «Електронний кабінет платника податків Державної податкової служби України» та Центр обслуговування платників (ЦОП), представити моделі Електронної комерції та Інтернет-торгівлі, що викликають потребу в зміні податкової політики в умовах віртуальної реальності, а також виокремити серед проблем податкової політики в Україні, що викликані цифровізацією економічних відносин на різних рівнях економічної агрегації недосконалості українського законодавства щодо податкового регулювання електронної комерції та оподаткування цифрової (нематеріальної) продукції та онлайн-послуг у сегменті B2C і C2C;

дістали подальшого розвитку:

– теоретичні засади дослідження та розкриття особливостей трансформації економіки України як чинника формування податкової політики, що на відміну від існуючих концептів, реалізуються через тісний взаємозв'язок податкової політики з трансформацією економіки та значення податкової політики для трансформації економіки, що підтверджує її широка процесна і наслідкова функціональність – вона повинна забезпечувати економічне зростання, сприяти створенню умов для регулювання господарством, стримувати нерівності у рівні доходів населення. Це надало змогу

охарактеризувати основні етапи формування податкової політики в Україні з виявленням показових соціально-економічних тенденцій щодо стану бюджету, ВВП, інфляції, оплати праці, тінізації економіки та здійснити аналіз сучасного етапу як фінансової децентралізації, що передбачає посилення регіональної податкової політики, зміни щодо відшкодування ПДВ, а також виявити необхідність балансування між податковою стабільністю та впровадженням податкових інновацій, які запропоновано розглядати за напрямками інноваційного пріоритету, екологізації, валеологізації, цифрового оподаткування, діджиталізації податкових сервісів, соціалізації, ситуативного реагування, децентралізації і забезпечення податкової мобільності;

– дослідження особливостей кількісно-динамічного аналізу справляння податків, зборів і платежів у системі національної економіки, яке на відміну від існуючих доробків надало змогу, з одного боку, встановити, що нестабільність зовнішнього середовища чинить вплив на податкову систему, внаслідок чого в ній відбуваються зміни, які потребують вчасного реагування та систематичного кількісно-динамічного аналізу справляння податків, зборів і платежів. Відповідно буде можливість створювати належні інституціональні умови, які сприятимуть розвитку справедливої системи оподаткування. Вчасний кількісно-динамічний аналіз справляння податків, зборів і платежів дозволить здійснювати планування податкової політики, що матиме позитивний вплив на соціально-економічний розвиток країни. З другого боку, кількісно-динамічний аналіз справляння податків, зборів і платежів засвідчить наявність стійкої динаміки дефіциту бюджету, систематичне збільшення доходів та одночасно видатків. Результати аналізу дозволили б сегментувати податкові надходження за бюджетною класифікацією та аналізувати їх динаміку;

– теоретичний базис моніторингу заходів, формування та реалізації податкової політики, що надало змогу розкрити його мету – постійні спостереження та аналіз змін у податковій системі країни шляхом запровадження дискреційних податкових заходів для реалізації пріоритетів податкової політики та контролю позитивного та негативного впливу таких змін на соціально-економічний розвиток, основні структурні елементи, принципи та етапи реалізації, шляхи боротьби з ухиленням від сплати податків як важливий засіб підвищення ефективності контролю за порушеннями податкового законодавства та вдосконалення процесу податкового аудиту за сучасних економічних умов національного розвитку. Отримані результати уможливили виокремити основні суб'єкти моніторингу сучасних заходів податкової політики, серед яких особливу увагу приділено оцінюванню ефективності інструментів податкового регулювання та моделюванню наслідків їх реалізації, а також серед складових процесу моніторингу виділити та охарактеризувати: особливості поточного етапу соціально-економічного розвитку держави; характер економічної політики держави та ступінь її соціалізації; роль уряду та бізнесу в його регулюванні; ефективність податкової політики в системі державного регулювання. Послідовне впровадження складових процесу моніторингу з дотриманням принципів системності, повноти, цілеспрямованості, незалежності, надійності, безперервності,

економічності та зворотного зв'язку забезпечить дієве ефективне податкове регулювання, що надасть можливість своєчасного та оперативного втручання держави у процес забезпечення потреб економіки, сприятиме підвищенню гнучкості оподаткування та, в свою чергу, якості економічної політики;

– дослідження особливостей ключових елементів глобалізації та її впливу на формування податкової політики держави, що на відміну від існуючих доробків надало змогу, по-перше, виокремити основні глобалізаційні виклики (глобальна конкуренція, національний протекціонізм, економічні й інформаційно-психологічні війни, світові кризи, поглинання ринків), які породжують можливості інноваційного розвитку, глобальної конкурентоспроможності, національної стабільності в умовах світових криз, суспільної, економічної стійкості та проблемні наслідки податкової конкуренції між державами з функціонуванням офшорних зон, необхідністю реалізації податкової стратегії протидії відтоку капіталів, що породжує транснаціональну податкову злочинність та вимагає від країн об'єднання зусиль у боротьбі з різними її формами в рамках фіскальної консолідації. По-друге, аналіз результатів оцінювання оподаткування згідно рейтингу Світового банку «Doing Business» з визначенням місця у них України дозволив визначити більш широкий комплекс організаційно-правових та інституціональних заходів для української економіки, а саме: первинним завданням стоїть покращення процедур адміністрування сплати податків, відшкодування ПДВ й усунення маніпуляцій з відповідними процедурами, а серед глобалізаційних викликів – формування національної податкової політики, віднесено: неефективні заходи боротьби та протидії податковій злочинності, зокрема, в частині введення і виведення капіталів з офшорних зон, проведення через них експортно-імпортних операцій; програшні позиції в податковій конкуренції при залученні інвестиційних капіталовкладень у зв'язку з недосконалим адмініструванням сплати податків, надмірними часовими затратами на податкову звітність, недостатніми обсягами відшкодувань ПДВ та його суб'єктивізмом; непослідовність та несистемність податкової політики у форс-мажорних (кризових) обставинах з надмірною чутливістю економіки до екзогенних впливів, зокрема, за поточних умов негативного впливу COVID-2019 з вимушеною незайнятістю та обмеженням підприємницької активності, а також наслідкам впливу російської збройної агресії;

– дослідження особливостей політики оподаткування в країнах ЄС, що на відміну від існуючих доробків надало змогу встановити вплив євроінтеграції на формування і реалізацію податкової політики в Україні та обґрунтувати його прояв у: можливості адаптації кращих європейських практик оподаткування (перелік і ставки податків, співвідношення прямих і непрямих податків); вдосконаленні адміністрування податків з посиленням сервісно-регулюючого функціоналу податкової політики; мотивації розвитку бізнесу в міжнародному економічному просторі з податковою конкуренцією та відходом від тіньових практик економічної діяльності; інтеграції інших сфер суспільного й економічного життя на взаємовигідних засадах, що сприятиме як підвищенню інвестиційної привабливості, а з позиції впливу на податкову

сферу є шансом переходу на ринкові умови підприємництва й справедливого перерозподілу доходів у суспільстві, наслідком чого будуть високі податкова культура, дисципліна і відповідальність, так і стане важливими результуючими вимірниками ефективності інституціонального механізму формування і реалізації податкової політики в Україні.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати надають змогу вдосконалити теоретико-методологічні та концептуальні основи інституціонального механізму формування і реалізації податкової політики в умовах трансформації економіки України.

Найважливіші теоретичні розробки та практичні результати дисертаційної роботи знайшли застосування в роботі органами державної влади, установами та організаціями, що підтверджено відповідними довідками про впровадження в діяльність:

- Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики, підкомітету з питань ринку капіталів, інших регульованих ринків, цінних паперів та похідних фінансових інструментів (деривативи) – пропозиції щодо реформування податкового менеджменту територіальних громад в умовах децентралізації, а також вирішення питання справедливого зарахування ПДФО до бюджетів громад (довідка від 25.11.2022 р. № 251101);

- народного депутата України (Івченко В. Є.) – при опрацюванні проєктів внесення змін до деяких законів України щодо впровадження цифрових технологій у сфері податкового регулювання, надання адміністративних послуг платникам податків, відцифрування податкових послуг в Україні, а також забезпечення державної підтримки підприємницької діяльності та стимулювання інноваційної активності суб'єктів підприємницької діяльності. (довідка від 14.06.2022 р. № 185-1/1-733);

- Бюро економічної безпеки України – в процесі підготовки завдань щодо комплексу заходів з оцінювання ризиків у сфері економіки надано рекомендації щодо їх запобігання і проведення моніторингу, як ефективного спостереження, аналізу та підвищення ефективності податкового контролю за надходженням бюджетних коштів (довідка від 04.11.2022 р. № 1/12/0/14963-1-22).

- Головного управління Державної податкової служби України у Рівненській області у поточній діяльності з метою покращення обслуговування платників податків за рахунок налагодження партнерських взаємовідносин поміж посадовими особами органів державних податкових інспекцій та платниками податків, стабілізації системи оподаткування з точки зору забезпечення інноваційної трансформації економіки (довідка від 14.11.2022 р. № 136/17-00-11-28).

- Всеукраїнської громадської організації «Асоціація платників податків України» при вдосконаленні пріоритетів роботи щодо створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, покращення ситуації із захисту прав та інтересів платників податків, сприяння прозорості діяльності органів державної влади та впливу на процеси національного податкового законотворення (довідка від 18.11.2022 р. № 315/14).

- ТОВ з іноземними інвестиціями «Юромаш» при вирішенні поточних задач в процесі трансформації національної економіки, оцінювання інноваційного потенціалу підприємства, визначення спроможності підприємства до інноваційної діяльності, взаємовідносин влади і бізнесу та удосконалення податкової політики в Україні (довідка від 27.01.2022 р. № 360).

- ВНЗ «Національна академія управління» - наукові висновки та пропозиції використовуються в освітньому процесі на денній та заочній формах здобуття освіти у ВНЗ «Національна академія управління» під час викладання дисциплін «Податковий менеджмент», «Стратегічне управління» та «Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації» (акт впровадження від 29.12.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним, цілісним і завершеним дослідженням. Теоретичні і практичні розробки, висновки та рекомендації, які наведено у дисертації і виносяться на захист, отримані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, які є результатом особистих наукових пошуків. Внесок автора у колективні наукові роботи конкретизований у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення, висновки та пропозиції дисертації доповідалися, обговорювалися й схвалені на міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних та інтернет-конференціях, зокрема: IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти» (Ужгород, 2019); International scientific-practical conference «Education and Global Studies» (Rome, Italy, 2019); International scientific-practical conference «Innovation and Entrepreneurship» (Montreal, Canada, 2020); VII Міжнародна наукова інтернет-конференція «Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці» (Київ – Баку, 2020); The V– th International scientific and practical conference «Study of modern problems of civilization» (Oslo, Norway, 2020); International scientific-practical conference «Business Management, Economics and Social Sciences» (London, United Kingdom, 2020); Міжнародна науково-практична конференція «Реформування економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід» (Дніпро, 2021); Всеукраїнська науково-практична конференція «Фінанси, бухгалтерський облік та підприємництво: аналіз тенденцій та перспектив розвитку» (Одеса, 2021); XXXI, XXXII, XXXIII Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи» (Переяслав, 2021); Міжнародна науково-практична конференція «Сценарії та середньостроковий прогноз стабілізації фінансово-економічної системи» (Київ, 2021); International scientific-practical conference «Research and Innovation» (New York, USA, 2021); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права» (Полтава, 2021); 38-а конференція IBIMA (Севілія, Іспанія, 2021); The 1–st International Scientific and Practical Conference «International Scientific Discussion: Problems, Tasks and Prospects» (Brighton, Great Britain, 2021), 35 Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Гуманітарний

простір науки: досвід та перспективи» (Переяслав, 2022); XX Міжнародна науково-практична конференція «Конкурентоспроможність національної економіки» (Київ, 2022).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 41 науковій праці, із них: 2 монографії (в т.ч. 1 одноосібна), 25 статей у наукових фахових виданнях України та тих, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, в тому числі 6 статей у виданнях, індексованих у міжнародних наукометричних базах «Web of Science» і «Scopus»; 14 публікацій у збірниках матеріалів всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст дисертації становить 286 сторінок. Робота містить 30 таблиць, 41 рисунок та 9 додатків. Список використаних джерел налічує 421 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі до дисертаційної роботи обґрунтовано актуальність теми дослідження; зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету і завдання дослідження; об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну отриманих результатів, їх практичне значення, відображено особистий внесок здобувача та апробацію результатів дослідження, подано інформацію про публікації та структуру і обсяг дисертації.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади дослідження інституціонального механізму податкової політики в умовах трансформації національної економіки**» розглянуто понятійний апарат функціонування та розвитку інституціонального механізму податкової політики в умовах трансформації національної економіки; охарактеризовано сутність, виявлено специфіку та проаналізовано вплив податків на ринкові процеси, бізнес і населення; виявлено і розширено атрибутивні характеристики теоретичного феномену методології податкової політики в умовах трансформаційних процесів та модернізації національної економіки.

За результатами дослідження наукових підходів до дефініції поняття «методологія» визначено зміст методології дослідження податкової політики в умовах трансформації економіки, що являє собою систему знань щодо закономірностей формування, стану та наслідків реалізації такої політики з відображенням на змінних процесах.

Розроблено схему методологічного алгоритму дослідження податкової політики в умовах трансформації економіки, що надало змогу обґрунтувати актуальність методології дослідження податкової політики у зв'язку з необхідністю: системного узагальнення теоретичних аспектів дослідження податкової політики на стадіях формування та реалізації, зокрема через дію різних видів механізму; розуміння сучасних процесів і трендів реалізації податкової політики на шляху здійснення очікуваних впливів, у тому числі в контексті трансформації національної економіки.

Формування податкової політики запропоновано розглядати як процес вироблення її засадничих принципів, встановлення мети, цілей, завдань, інституційного, організаційно-правового середовища на етапі розроблення загальнодержавної (у т.ч. регіональних) стратегії економічного розвитку через застосування інструментарію обов'язкових платежів у вигляді податків і зборів, схем та режиму їх справляння, що цілісно формують податкову систему.

Реалізація податкової політики є практичним процесом з удосконаленням застосування вироблених принципів, мети, цілей, завдань, інституційного, організаційно-правового середовища, виходячи зі стану справляння обов'язкових платежів, наслідків їх використання через бюджетні механізми, враховуючи динаміку економічного розвитку, забезпечення суспільного добробуту.

Обґрунтовано, що найбільш комплексним поняттям у методології дослідження податкової політики є податкова система, яку слід розглядати з позиції усталених підходів до оподаткування з встановленням переліку податків і зборів та їх розмірів, що цілісно забезпечують достатні надходження до бюджетів різних рівнів та державних цільових фондів, дозволяють здійснювати подальший перерозподіл мобілізованих фінансових ресурсів задля виконання державою своїх функцій. Головною особливістю податкової системи є певна усталеність, що якнайкраще відображає ефективність дії інституціонального механізму формування та реалізації податкової політики.

У межах сформованих концептуальних засад податкової політики запропоновано класифікацію механізмів, що дозволило розкрити специфіку інституціонального механізму та визначити його зміст як системи інститутів-суб'єктів, яка здійснює прямий вплив на регулятори у сфері оподаткування та керується принципами організації ринково-регулюючого середовища – режимом оподаткування як формальної інституції та податковою культурою, відповідальністю і довірою у т.ч. неформальних інституцій.

Виокремлено актуалітети інституціонального механізму податкової політики в умовах трансформації національної економіки, які прийнятні для держави у конкурентному середовищі інформаційного суспільства (табл. 1).

Таблиця 1

Актуалітети інституціонального механізму податкової політики
в умовах трансформації національної економіки

№ з/п	Напрямок трансформації національної економіки	Актуалітети інституціонального механізму податкової політики
1	Сталість розвитку національної економіки	Функціонування простої та економічно справедливої податкової системи. Стабільність податкового законодавства.
2	Провідна вагомість малого і середнього бізнесу	Дотримання принципів прозорості адміністрування податків. Забезпечення прозорості податкових перевірок, неприпустимість тиску податкових контролюючих органів задля забезпечення норм бюджетних надходжень. Обґрунтування податкового навантаження.
3	Детінізація системи оплати праці	Планові податкові перевірки суб'єктів бізнесу з домінуванням попереджень.

<i>Продовження таблиці 1</i>		
4	Фінансове забезпечення розвитку регіонів та громад	Децентралізація в системі податків в контексті забезпечення спроможних регіональних і місцевих бюджетів з можливостями локального вирішення проблем соціально-економічного характеру.
5	Інноваційний розвиток бізнес-середовища	Забезпечення рівномірності податкового навантаження, що слугує становленню конкурентних ринкових відносин між суб'єктами господарювання. Податкові стимули інноваційної діяльності бізнесу в розрізі розробок і впроваджень на основі обґрунтованих умов переходу на спрощену систему оподаткування інноваційно-активних суб'єктів господарювання. Податкові стимули інноваційної діяльності бізнесу в обмежених просторових координатах (спеціальні економічні зони, технологічні поліси, технологічні парки та ін.).
6	Інноваційний розвиток економіки з переходом на наступний технологічний уклад	Податкові стимули для галузей економіки, що представляють цілісний технологічний уклад. Податкові стимули реалізації національного проекту технологічного розвитку на визначений період часу.

Джерело: узагальнено автором

Акцентовано увагу на адміністративних інструментах, результат дії інституціонального механізму та визначено перелік індикаторів, за якими можна оцінювати його ефективність – конкретні (податкове навантаження, обсяг та рівень оподаткування, соціальна та економічна напруга від оподаткування, податкова децентралізація, податкова стабільність), специфічні (податкова дисципліна, податкова культура, податкова довіра, податкова відповідальність), фіскально-ефективні (обсяг податкових надходжень до бюджету, його співвідношення до ВВП, співвідношення планових і фактичних податкових надходжень, ефективні ставки за окремими податками та ін.), макроекономічні (дефіцит бюджету, інноваційна активність бізнесу, зовнішній борг), системні (частка тіншової економіки, міжнародна інвестиційна привабливість, міжнародна податкова конкуренція).

У рамках обґрунтування впливу податкової політики на соціальні та економічні процеси узагальнено показники такого оцінювання для держави (регіону), бізнесу і населення (табл. 2).

Доведено, що дослідження впливів податкової політики на економіку і ринкові процеси слід здійснювати з акцентом на інноваційні зміни, які сукупно відображаються через процеси модернізації і трансформації. З огляду на регулюючу функціональність податків вони мають забезпечувати процеси бажаної (цільової) зміни.

Визначено зміст модернізації економіки у взаємозв'язку з реалізацією податкової політики. Модернізація економіки передбачає покращення існуючої ситуації з помітними змінами технологічного, інтелектуально-трудоного, інституціонально-політичного та морально-етичного характеру, за якого на стратегічну перспективу забезпечується інноваційний розвиток та перехід до наступного цивілізаційного етапу. Визначено місце модернізації економіки в

закономірностях забезпечення цивілізаційного поступу поруч з процесами економічного зростання, економічного та інноваційного розвитку, становлення (пост)інформаційної економіки.

Таблиця 2

Основні аспекти дослідження впливу податків і податкової політики на економіку, бізнес і населення

№ з/п	Об'єкт дослідження впливу	Показники
1	Економіка держави (регіону)	Частка податкових доходів бюджету до ВВП (ВРП). Відношення податкових надходжень до бюджету і сукупних доходів бізнесу. Економічне зростання. Інвестиційна та інноваційна активність бізнесу. Податкова спроможність місцевих бюджетів (громад). Дефіцит/профіцит державного бюджету.
2	Бізнес (активність, конкуренція)	Податкове навантаження. Рівень оподаткування (кількість податків). Податкові ризики. Податкова (фінансова) безпека. Податкова відповідальність і дисципліна.
3	Населення (поділ суспільства на класи)	Добробут. Нерівність. Бідність. Податкова культура.

Джерело: узагальнено автором

З'ясовано, що вплив податкової політики на економіку і ринкові процеси здійснено з акцентом на інноваційні зміни, які сукупно відображаються через процеси модернізації і трансформації. З огляду на регулюючу функціональність податків вони мають забезпечувати процеси бажаної (цільової) зміни. При цьому модернізаційні і трансформаційні процеси мають певні відмінності, які необхідно розуміти. На відміну від модернізації, трансформація є більш тривалим та цілеорієнтованим процесом, результатом якого є перехід на новий етап розвитку та спричинення виникнення нових явищ і процесів, у той час як модернізація передбачає покращення існуючих.

У другому розділі **«Формування податкової політики в інституціональному середовищі трансформації економіки України»** досліджено трансформацію національної економіки як чинника формування податкової політики, забезпечення інноваційного та сталого розвитку, а також податкової культури як оціночної категорії податкової дисципліни.

За допомогою системного аналізу розкрито особливості трансформації економіки України як чинника формування податкової політики та доведена необхідність її здійснення з акцентом на аналіз закономірностей і тенденцій, які можуть набувати циклічного чи регульованого характеру. При цьому слід враховувати етапність формування системи оподаткування на загальнодержавному рівні з періоду незалежності України, щоб цілісно

розуміти роль податкового інструментарію та режимів оподаткування у трансформаційних змінах.

Доведено, що між податковою політикою і трансформацією національної економіки існує тісний взаємозв'язок, де податкова політика забезпечує економічне зростання, сприяє створенню умов для регулювання господарства, стримує нерівності у рівні доходів населення тощо, а трансформаційні зміни чинять суттєвий вплив на податкову політику. Даний вплив проявляється у вимушеності адаптації податкового інструментарію до нових викликів і тенденцій (рис. 1).

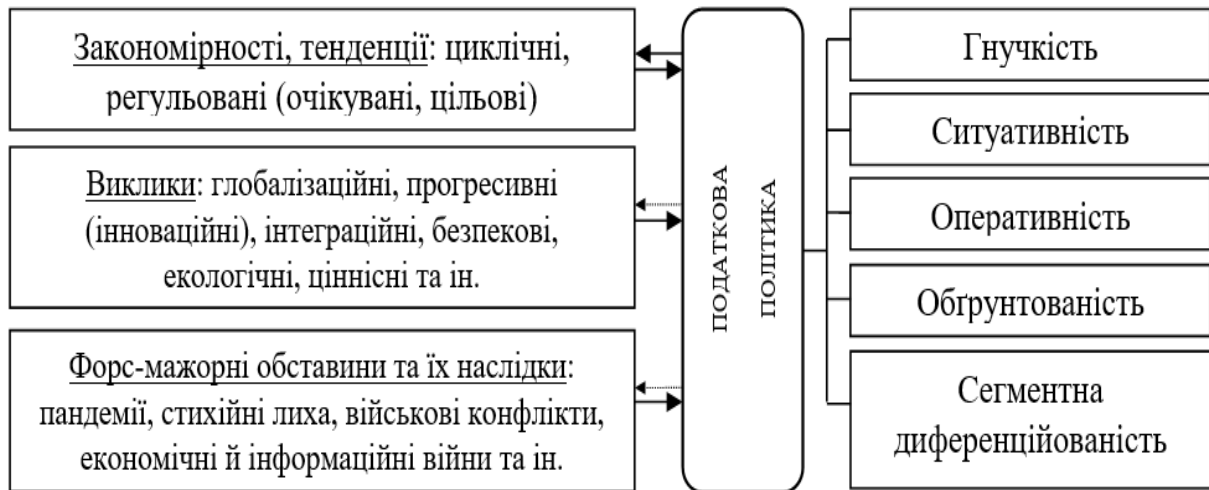

Рис. 1. Податкова політика як реагент змін різного рівня і характеру

Джерело: авторська розробка

Відзначено, що стабільність є одним з основоположних принципів формування системи оподаткування. У той же час, якщо говорити про взаємовплив сфери податків і трансформаційних змін слід розуміти необхідність гнучкості та новаторства. При цьому система оподаткування теж потребує постійного моніторингу і перегляду з балансуванням між стабільністю і новаторством.

Прикладні аспекти стабілізації системи оподаткування та податкової політики в Україні з точки зору забезпечення інноваційної трансформації економіки потребують детального аналізу та засвідчують, що ставки податків в Україні часто змінювались (табл. 3).

Проаналізовано структурні зміни економіки України за показником ВДВ у ВВП видів економічної діяльності для обґрунтування пріоритетів їх регулювання через податкову політику. Аналіз галузевої структури економіки за показником ВДВ вказує на її спеціалізацію та необхідність нарощування і реалізації інноваційного потенціалу. Податкова політика при цьому має бути спрямованою на: стимулювання розвитку інноваційно орієнтованих, знаннєвомістких видів економічної діяльності через інструменти підтримки та компенсації; коригування діяльності ресурсомістких видів економічної діяльності, посилення їх технологічної спеціалізації, зниження негативного

впливу на навколишнє середовище та неефективного використання людського потенціалу. Водночас, аналіз особливостей трансформації економіки дозволив окреслити головні проблеми та негативні тенденції, на послаблення яких має бути спрямований інструментарій податкової політики, в тому числі її інституціональний механізм. З іншого боку, цей аналіз розкриває пріоритети трансформації економіки, спрямовані на забезпечення її сталості, територіальної збалансованості, прозорого конкурентного середовища, підтримки малого і середнього бізнесу, забезпечення інноваційного розвитку з переходом на наступні технологічні уклади згідно практик найбільш розвинутих країн світу.

Таблиця 3

Ставки основних податків в Україні, 1991-2021 роки

№ з/п	Ставки податків	1991	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2021
1	Податок на додану вартість	28	20	20	20	20	20	20	20
2	Податок на прибуток підприємств, %	30	30	25	25	25	18	18	18
3	Податок на доходи фізичних осіб, %	12-15-20-30	10-20-35-50	13	15	15-17	15-17	18	18
4	Єдиний соціальний внесок, %	Відрахування до Пенсійного фонду, фондів страхування на випадок безробіття, з тимчасової втрати працездатності, від нещасних випадків на виробництві				34,7	34,7	22	22

Джерело: узагальнено автором

Аргументовано, що аналіз особливостей трансформації економіки дозволяє окреслити головні проблеми та негативні тенденції, на послаблення яких має бути спрямований інструментарій податкової політики, в тому числі її інституціональний механізм. З іншого боку, можуть бути виявлені позитивні тенденції, які слід підтримувати з досягненням бажаного цільового результату. Також, жорстка податкова політика та надмірні податки чинять тиск на споживача, наприклад, скорочують обсяги офіційних продажів, що дуже дорого коштує державі та державному бюджетові. Політика оподаткування не повинна виключати доступ менш забезпечених груп населення до законного продукту. Добре збалансована податкова політика повинна давати промисловості й торгівлі можливість залишатися прибутковими галузями і водночас блага для працівників цих галузей.

Обґрунтовано та охарактеризовано актуалітети податкової політики в розрізі основних напрямів модернізації національної економіки – сталості її розвитку, провідної вагомості малого і середнього бізнесу, детінізації системи оплати праці, фінансового забезпечення розвитку регіонів та громад, інноваційного розвитку бізнес-середовища, інноваційного розвитку економіки з

переходом на наступний технологічний уклад. Зазначено, що серед найбільш ефективних актуалітетів для українського суспільства визнано фінансове забезпечення розвитку регіонів і громад на основі децентралізації податкової системи, а також детінізації економіки. Стратегічна мета полягає в тому, щоб істотно знизити рівень тінізації економіки шляхом легалізації тіньових капіталів, змусити їх працювати на піднесення економіки та примноження національного багатства. Необхідними передумовами цього є створення сприятливого клімату для розвитку підприємництва, розмежування влади, власності та фінансів, забезпечення стабільності, повноти та узгодженості законодавчої бази.

Дослідження взаємовпливів та взаємозалежності між якісною податковою політикою і політикою детінізації надало змогу виділити та представити найбільш поширені тіньові види діяльності в економіці України, а саме: приховування реальних доходів громадян, а також доходів та прибутків підприємств від податків; отримання тіньових доходів шляхом прихованого вилучення з обороту різниці між офіційними та реальними цінами на товари і послуги; корупція. Проаналізовано негативні наслідки функціонування тіньової економіки, серед чого названо нерегульований розвиток економіки, зменшені обсяги податків, неможливість швидкого використання легалізованих коштів у випадках складних економічних ситуацій.

На основі аналізу досвіду США в частині ефективної взаємодії податкової політики між контролюючими органами і платниками в США, по-перше, встановлено, що обтяжливість податкової системи України визначається не величиною податкових ставок, а насамперед нерівномірністю податкового навантаження, заплутаністю й нестабільністю податкового законодавства, вузькістю господарських оборотів, деформаціями грошової сфери та фінансів підприємств, а, по-друге, аргументовано потребу в частині становлення нової якості національної податкової політики варто було б спростити систему міжбюджетних відносин, які по податковій лінії базуються на поділі податків між бюджетами різного рівня.

Обґрунтовано розуміння податкової культури як оціночної категорії податкової дисципліни та відповідальності всіх учасників податкових відносин, вираженої в нормах, цінностях, обізнаності та податковій поведінці, що в довгостроковому періоді формує інституціональну довіру між державою, бізнесом і населенням.

Доведено, що податкова культура є стратегічною ціллю дії інституціонального механізму формування та реалізації податкової політики, а її основними індикаторами є податкова дисципліна, відповідальність і довіра.

Розкрито зміст податкової дисципліни та основні практики її порушення, виражені в різних формах девіантної податкової поведінки – ухиленні від сплати податків, порушенні процедурних норм режиму оподаткування, податкових конфліктах. Актуалізовано деструктиви тінізації економіки та високого рівня корупції для податкової культури населення і бізнесу, що руйнують можливості формування інституційної довіри до органів влади.

Здійснено обґрунтування основних управлінських заходів щодо підвищення податкової культури, що актуальні для національної економіки з трансформаційними умовами: формування податкових рефлексій населення і бізнесу як самоусвідомлення обов'язку сплати податків шляхом оптимізації співвідношення прямого і непрямого оподаткування; адміністрування ухилення від сплати податків на основі прийнятних процедур оподаткування та справедливої системи податкового контролю; міжнародне податкове співробітництво з залученням до виконання умов міжнародних конвенцій, договорів, планів, заходів тощо.

У третьому розділі **«Аналіз та оцінювання ефективності інституціонального забезпечення реалізації податкової політики України у вимірах країни, регіонів, громад»** – здійснено кількісно-динамічний аналіз справляння податків, зборів і платежів в Україні, розкрито особливості регіонального податкового менеджменту як важливого сегменту державної податкової політики і суб'єктів господарювання та обґрунтовано основні принципи податкового менеджменту територіальних громад в умовах децентралізації.

Акцентовано увагу на сутнісних характеристиках кількісно-динамічного аналізу справляння податків, зборів і платежів та запропоновано розуміння його як комплексної дії, діяльності суб'єктів оподаткування та органів державної влади, що спрямовані на сприяння вчасного обчислення, узагальнення та внесення податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів або спеціальних фондів.

Обґрунтовано відмінність кількісно-динамічного аналізу справляння податків, зборів і платежів від його якісного за рахунок: можливості розрахунку прогнозів та планів щодо обсягу справляння податків, зборів і платежів; урахування динаміки зміни справляння податків, зборів і платежів; можливості встановлення причинно-наслідкових зв'язків між сукупністю показників за допомогою використання математичного, логічного, статистичного та аналітичного інструментарію; більш репрезентативних наочних результатів аналізу справляння податків, зборів і платежів; можливості точного виміру даних щодо справляння податків, зборів і платежів тощо. Доведено, що за дослідження справляння податків, зборів і платежів в Україні існує потреба поєднання обох зазначених видів аналізу.

Представлено сукупність чинників (соціально-економічний розвиток країни та її окремих регіонів, рівень доходів домогосподарств та платоспроможність населення, чисельність населення, міграційний рух та рівень безробіття, ефективність функціонування промислового сектору економіки та сфери послуг, рівень інфляції, автономії місцевих бюджетів і податкової культури, динаміка валютного курсу, міжнародна торгівля та науково-технічний прогрес, інституціональне середовище, також ефективність законодавства), які впливають на результативність кількісно-динамічного аналізу справляння податків, зборів і платежів.

Кількісно-динамічний аналіз справляння податків, зборів і платежів засвідчив наявність стійкої динаміки дефіциту бюджету, систематичне

збільшення доходів та одночасно видатків. Результати аналізу дозволили сегментувати податкові надходження за бюджетною класифікацією та аналізувати їх динаміку. У період с 2008 р. по 2022 р. найбільший дефіцит бюджету був у 2020 р. і становив 5,18% ВВП (табл. 4).

Таблиця 4

Виконання державного бюджету України, 2008-2021 рр., млн. грн.

	Доходи		Видатки		Кредитування		Сальдо	% ВВП
	% ВВП		% ВВП		% ВВП		(дефіцит бюджету)	
2008	231686,3	24.44	241454,5	25.47	2732,5	0.29	-12500,7	-1.32%
2009	209700,3	22.96	242437,2	26.54	2780,3	0.3	-35517,2	-3.89%
2010	240615,2	22.23	303588,7	28.04	1292,0	0.12	-64265,5	-5.94%
2011	314616,9	23.9	333459,5	25.33	4715,0	0.36	-23557,6	-1.79%
2012	346054,0	24.56	395681,5	28.08	3817,7	0.27	-53445,2	-3.79%
2013	339180,3	23.31	403403,2	27.73	484,7	0.03	-64707,6	-4.45%
2014	357084,2	22.79	430217,8	27.46	4919,3	0.31	-78052,8	-4.98%
2015	534694,8	27.01	576911,4	29.14	2950,9	0.15	-45167,5	-2.28%
2016	616274,8	25.86	684743,4	28.73	1661,6	0.07	-70130,2	-2.94%
2017	793265,0	26.59	839243,7	28.13	1870,9	0.06	-47849,6	-1.60%
2018	928108,3	26.08	985842,0	27.7	1514,3	0.04	-59247,9	-1.66%
2019	998278,9	25.12	1072891,5	26.99	3437,0	0.09	-78049,5	-1.96%
2020	1076016,7	25.66	1288016,7	30.71	5096,1	0.12	-217096,1	-5.18%
2021	1296852,9	23.75	1490258,9	27.3	4531,4	0.08	-197937,4	-3.63%

Джерело: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>.

Результати аналізу справляння податків, зборів і платежів в Україні показали систематичне збільшення надходжень у бюджет з 2008 р. по 2021 р. Разом з тим, за аналогічний період відбувалося зростання витрат. Усього у 2021 р. до загального фонду було справлено податків, зборів та платежів на суму 1296,8 млрд. грн., 85,3 % з яких склали податкові відрахування, а решта – неподаткові. За період, що аналізується, державний бюджет постійно був дефіцитним. Як приклад, у 2021 р. дефіцит бюджету склав 3,63 % ВВП, або -197937,4 млн. грн.

З'ясовано сутнісну характеристику регіонального податкового менеджменту, як сукупність принципів, моделей і методів планування та реалізації управлінських дій, пов'язаних з вибором оптимального механізму податкової системи, визначенням ефективних податкових платежів, здійсненням контролю за їх здійсненням. Суб'єктами регіонального податкового менеджменту є регіони в особі місцевих органів влади, а також усі платники податків, представники підприємницької діяльності, фінансові управлінці, бухгалтери підприємств. Об'єктом регіонального податкового менеджменту вважається: управлінські рішення у сфері оподаткування; керовані та некеровані процеси, які чинять вплив на податкову політику та ті, що відбуваються у турбулентному інституціональному середовищі; сукупність державних дій спрямованих на регулювання та зміну податкових норм.

Доведено, що важливим напрямком управлінського регулювання регіонального податкового менеджменту є моделювання його впливу на дохідність бюджетів, яке у свою чергу передбачає: формування моделей ефективного менеджменту, регулювання та контролю надходжень до бюджетів; створення кола відповідальних осіб, які здійснюють роботу з управління податками, а також моделюють можливі загрози (а також їхнє усунення) у сфері податкової та бюджетної політики; удосконалення роботи корпоративного і персонального податкового менеджменту, відповідального за своєчасність наповнення бюджету тощо.

Акцентовано увагу, що використання моделювання впливу управлінського регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів надає позитивний момент: з одного боку, появляється можливість виявлення загальних тенденцій розвитку регіонів, вчасного корегування існуючої податкової політики та її оптимізації відповідно до поточного стану соціально-економічного розвитку, а з другого - сприяє визначенню нових пріоритетів в напрямі взаємовідносин платників податків, способів оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності та корегування роботи державних контролюючих органів на всіх рівнях.

На основі визначення важливості фінансової децентралізації в Україні з метою створення сприятливих умови для всебічного суспільно-економічного розвитку обґрунтовано основні принципи податкового менеджменту територіальних громад в умовах децентралізації та окреслено першочергові заходи з метою вирішення, серед яких: розробка складників фіскального механізму територіальних громад в умовах децентралізації, з'ясування обсягів податкових надходжень до бюджетів об'єднаних територіальних громад в Україні, обґрунтування інструментарію податкового менеджменту територіальних громад в умовах децентралізації, а також напрацювання пропозицій в частині реформування податкового менеджменту територіальних громад в умовах децентралізації.

Представлено авторське бачення фіскального механізму територіальних громад в умовах децентралізації в розрізі фіскального планування, фіскального контролю, фіскального забезпечення та фіскального регулювання крізь призму фінансових норм і нормативів, фінансових лімітів і розривів, фінансових стимулів і санкцій, нормативно-правового забезпечення (табл. 5).

На основі вищезазначеного аргументовано, що реалізація децентралізованого принципу в податковому менеджменті в контексті розвитку інституту єдиного податку пов'язана з визначенням фактичних форм і ступеня децентралізації в кожному окремому етапі її проведення. У випадку відсутності поточного коригування фактичного стану реалізації політики децентралізації може відбутися зміщення акцентів реалізації наступних етапів зазначеного процесу. У такому разі існує можливість потрапляння у пастку невідповідності податкової бази територіальної громади із публічними витратами громади.

Таблиця 5

Фіскальний механізм територіальних громад в умовах децентралізації

	Фінансові норми і нормативи	Фінансові ліміти і резерви	Фінансові стимули	Фінансові санкції	Нормативно-правове забезпечення
Фіскальне планування	Норми амортизаційного обчислення	Фінансові резерви підприємства	Податкові пільги	Санкції за порушення податкового законодавства	Конституція України
Фіскальне оперативне планування	Норми витрат бюджетних установ	Резервний фонд Кабміну	Бюджетні кредити	Пеня за несвоєчасну сплату платежів	Закони України
Фіскальний контроль	Норми бюджетного забезпечення	Резервний фонд місцевих рад	Податкові канікули	Відміна надання пільг	Укази Президента
Фіскальне забезпечення	Ставки заробітної плати, пенсії	Ліміти бюджетного фінансування	Відтермінування сплати податків	Санкції нецільового використання бюджетних коштів	Нормативні акти Міністерств
Фіскальне регулювання	Ставки податків, неподаткових платежів	Валютні резерви Нацбанку	Надання фінансової допомоги	Санкції, штрафи, пеня	Нормативні акти місцевих рад

Джерело: авторська розробка

Через нестачу коштів територіальна громада може опинитися у фінансовій залежності від державного бюджету, а за наявності обмежень і процедур вона має усі шанси втратити сприятливі можливості поточного стану ринку щодо фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу. Встановлено, що на результативність децентралізованого принципу в податковому менеджменті в контексті розвитку інституту єдиного податку також здійснює вагомий вплив рівень кваліфікації та самостійності центральної влади, яка має політичну волю та ресурси протистояти опортуністичним проявам дій влади територіальних громад.

У четвертому розділі роботи **«Інструментарій формування і реалізації податкової політики в Україні в умовах трансформації національної економіки»** виявлено тенденції формування та розвитку податкової політики в Україні з пріоритетом інноваційних змін, моніторингу, а також трансформації політики оподаткування в умовах цифрової економіки.

Здійснений науковий пошук надав змогу отримати результат у вигляді чіткого визначення змісту податкового інструментарію з інноваційним функціоналом, цілями реалізації якого є формування конкурентного середовища з передумовами і спрямованістю на інновації, підтримку інноваційної діяльності, міжсекторального і державно-приватного співробітництва в інноваційній сфері, державного гарантування інвестицій в інноваційні проекти (рис. 2).

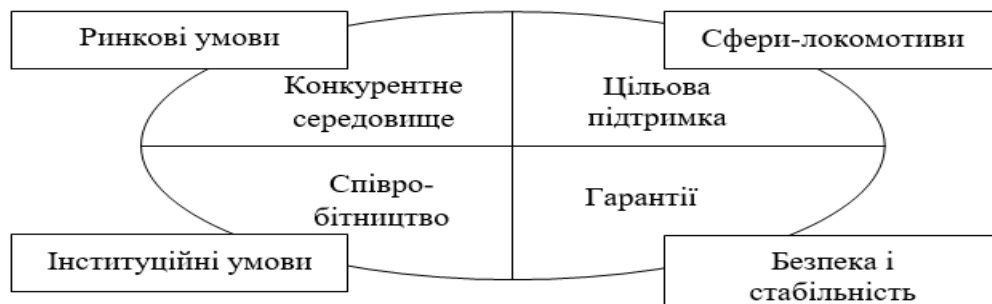

Рис. 2. Імперативи забезпечення інноваційного функціоналу податкового інструментарію

Джерело: авторська розробка

Доведено, що у синергетичній взаємодії податкові інструменти з інноваційним функціоналом забезпечують поступовість покращення ринкових умов господарювання, базованих на конкуренції як головному рушії прогресивних змін. Інноваційний функціонал податкового інструментарію концентрує мету його застосування на інноваційній трансформації економіки.

На основі аналізу державних стимулів аргументовано вагомість застосування податкового інструментарію з інноваційним функціоналом, що надало змогу обґрунтувати концепт державного регулювання інноваційними трансформаціями економіки, де податковий інструментарій формує важливий етап алгоритму досягнення цілей.

Проаналізовано сучасні практики податкової політики в Україні з акцентом на інноваційні результати, що надало змогу їх розподілити за інвестиційним, суб'єктивним та інноваційно-реанімаційним напрямками. З огляду на задовільну ситуацію щодо інновацій в Україні, запропоновано блок-схему наукового обґрунтування концепту державного регулювання інноваційними трансформаціями економіки, де податковий інструментарій займає вагоме місце. Серед короткотермінових нагальних заходів також визначено ті, що спрямовані на формування інституціонального середовища реалізації податкової політики з інноваційним функціоналом, а саме: регламентацію концепції надання податкових пільг вітчизняним та іноземним суб'єктам з конкретизацією мети, цілей, індикаторів з акцентом на інновації; зниження обсягів оподаткування оплати праці працівників інноваційно орієнтованих сфер терміном на 3 роки; правову та організаційну регламентацію умов доступу до податкових пільг іноземним інвесторам.

Узагальнено основні практики податкової політики України, ефективна реалізація яких може забезпечити інноваційну трансформацію економіки.

Відзначено, що поточна податкова реформа зосереджена не тільки на інституційних перетвореннях, але й у зв'язку із повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну та запровадження військового стану – реаліях, що вимагають оперативного реагування у частині вдосконалення регулювання всіма сферами національної економіки.

За результатами проведеного аналізу виокремлено складові та принципи моніторингу заходів податкової політики. Розглянуто моніторинг шляхів боротьби з ухиленням від сплати податків як важливий засіб підвищення ефективності контролю за порушеннями податкового законодавства та вдосконалення процесу податкового аудиту в Україні. Наведено основні суб'єкти моніторингу сучасних заходів податкової політики, проаналізовано основні його етапи та особлива увага приділена оцінюванню ефективності інструментів податкового регулювання і моделюванню наслідків їх реалізації.

З'ясовано, що послідовне впровадження складових процесу моніторингу з дотриманням принципів системності, повноти, цілеспрямованості, незалежності, надійності, безперервності, економічності та зворотного зв'язку забезпечить дієве ефективне податкове регулювання, що надасть можливість своєчасного та оперативного втручання держави у процес забезпечення потреб економіки, сприятиме підвищенню гнучкості оподаткування та, в свою чергу, якості економічної політики.

Представлено існуючі моделі Електронної комерції та Інтернет-торгівлі, які викликають потребу в зміні податкової політики в умовах віртуальної реальності, а також проаналізовано основні проблеми оподаткування електронної комерції в Україні (табл. 6).

Таблиця 6

Проблеми податкової політики в Україні, що викликані цифровізацією економічних відносин на різних рівнях економічної агрегації

Основні проблеми електронної комерції та Інтернет-торгівлі	Характерні особливості проблеми та можливі шляхи її вирішення
Недоліки національного законодавства щодо податкового регулювання електронної комерції	Не чітко закріплені визначення поняття «електронна комерція», «інтернет-торгівля» у чинному українському законодавстві хоча ці терміни використовуються в офіційних документах. Відсутня у законодавстві класифікація цифрових продуктів. Немає однаковості щодо віднесення їх до товарів чи до послуг. Для урегулювання оподаткування цифрових товарів, необхідно внести зміни до відповідних статей Податкового кодексу, які стосуються об'єктів оподаткування.
Оподаткування цифрової (нематеріальної) продукції та онлайн-послуг у сегменті B2C і C2C.	Специфіка сфери електронної комерції зумовлює певні перешкоди для здійснення податкового контролю та потребує підвищення податкового адміністрування під час оподаткування суб'єктів електронної комерції, захист активів компаній від випадкового або зловмисного (неправильного) використання, вироблення механізму та законодавче закріплення оподаткування електронних послуг. Електронну комерцію важко контролювати через відсутність географічних кордонів, місцезнаходження покупця, появою нових платіжних систем, зокрема електронних. Проблема неспроможності податкових органів простежити у такому випадку електронні угоди залишається невирішеною, що призводить до втрати податкових надходжень до бюджету країни. Виникає необхідність розвитку технологій, які б дозволили податковим органам ідентифікувати й відслідковувати угоди у кіберпросторі.

Джерело: складено автором

Відзначено, що саме модель G2C передбачає взаємодію домогосподарств з органами державної влади, наприклад, для on-line сплати податків або отримання інформації у вигляді довідок (виписок) з державних реєстрів. Серед проблем податкової політики в Україні, що викликані цифровізацією економічних відносин на різних рівнях економічної агрегації названо недосконалість українського законодавства щодо податкового регулювання електронної комерції та оподаткування цифрової (нематеріальної) продукції та онлайн-послуг у сегменті B2C і C2C.

Акцентовано увагу на особливостях трансформації політики оподаткування в умовах цифровізації та нової віртуальної реальності, зокрема, щодо правової регламентації, спрямованої як на підтримку розвитку електронних грошей, так і на запобігання їх використанню з метою ухилення від оподаткування та контролю, а також правових засад організації та діяльності суб'єктів криптовалютних транзакцій, розвитку операцій купівлі-продажу, майнінгу криптовалют і взагалі ринку віртуальних активів в Україні.

У п'ятому розділі «**Пріоритети покращення інституціонального механізму формування і реалізації національної податкової політики в умовах глобалізаційних викликів**» сформовано стратегічні напрями реформування податкової системи в умовах глобальних викликів, трансформації економіки та фінансової децентралізації, обґрунтовано стабілізацію податкової політики як імператив інноваційної трансформації національної економіки, визначено євроінтеграційні впливи на формування і реалізацію податкової політики в Україні.

Результати дослідження надали змогу виокремити основні глобалізаційні виклики і можливості формування податкової політики держави у взаємозв'язку з податковою стратегією (рис. 3).

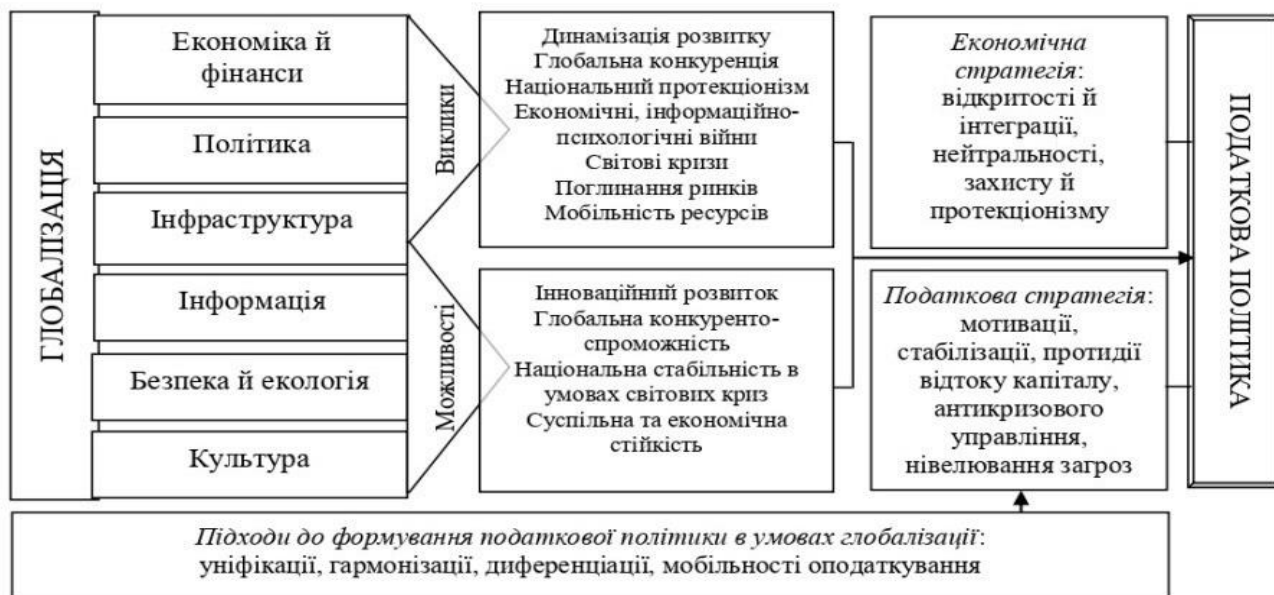

Рис. 3. Глобалізаційні виклики і можливості при формуванні податкової політики держави

Джерело: авторська розробка

До викликів віднесено динамізацію розвитку, глобальну конкуренцію, національний протекціонізм, економічні й інформаційно-психологічні війни, світові кризи, поглинання ринків, мобільність ресурсів. Дані виклики породжують можливості інноваційного розвитку, глобальної конкурентоспроможності, національної стабільності в умовах світових криз, суспільної та економічної стійкості. Визначено основні впливи динамізації розвитку на формування податкової політики, породжені цифровізацією економіки та досліджено проблемні наслідки податкової конкуренції між державами з функціонуванням офшорних зон та необхідністю реалізації податкової стратегії протидії відтоку капіталу.

Доведено, що податкова конкуренція на міжнародному рівні змушує щодо податкової політики обирати не лише стратегію, але й підхід до її формування. Насамперед йдеться про уніфікацію, гармонізацію, диференціацію та мобільність оподаткування, що є надзвичайно актуальними для України з огляду на євроінтеграційний вектор та членство в СОТ. До того ж, необхідність податкової гармонізації в частині вдосконалення податкової політики України обумовлена порівняльними міждержавними оцінками в даній сфері щодо ведення бізнесу і добробуту населення. Виходячи з цього, проаналізовано міждержавні оцінки оподаткування згідно рейтингу Світового банку «Doing Business» з визначенням місця у них України. Це надало змогу виявити, що для України первинним завданням стоїть покращення процедур адміністрування сплати податків, а також відшкодування ПДВ й усуненням маніпуляцій з відповідними процедурами. Узагальнено актуальні для України глобалізаційні виклики формування податкової політики, у тому числі породжені COVID-2019 та війною, що змушують владу шукати нових шляхів зростання ВВП за рахунок активізації інвестиційної діяльності (зовнішньої і внутрішньої), ефективізації використання людського капіталу та поступового переходу з сировинно орієнтованої (зтяжно деформованої) до інноваційно-знаннєвої моделі економічного розвитку, а також ефективного реагування на такі обставини (виклики) формуючи податкову політику на засадах прозорості системи оподаткування та справедливого перерозподілу мобілізованих фінансових ресурсів, націлених на затребувані трансформації національної економіки інноваційно-випереджувального типу.

Обґрунтовано, що формування податкової політики з врахуванням глобалізаційних викликів має здійснюватись в єдності з економічною стратегією держави у якій повинні бути представлені протидії відтоку капіталу за кордон.

Запропоновано Концепцію удосконалення стратегічних пріоритетів податкового стимулювання трансформації економіки України з основними засадами (інноваційні зміни з цифровізацією всіх сфер суспільного життя; структурні зміни з становленням постіндустріальної моделі економіки, зростанням частки зайнятих в інноваційних видах економічної діяльності та знаннєвомістких сферах; поведінкові зміни з високою активністю, культурою оподаткування та відповідальністю бізнесу і населення) реформування

податкової системи для стимулювання трансформації національної економіки (рис. 4).

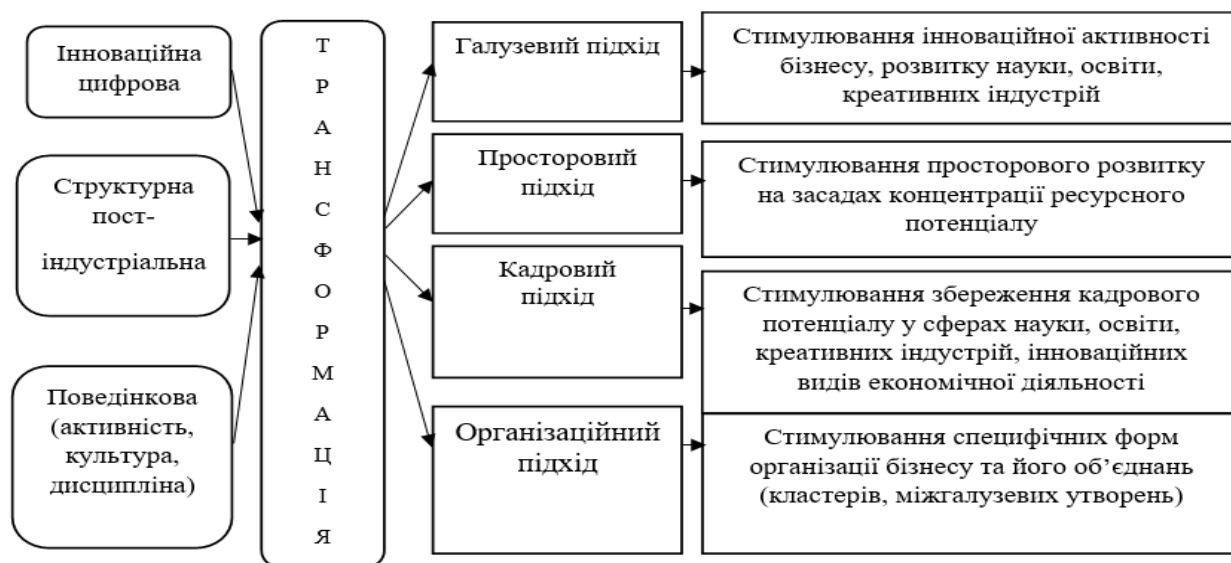

Рис. 4. Концептуалізація стратегічних пріоритетів податкового стимулювання трансформації економіки України

Джерело: авторська розробка

Аналіз застосування податкового інструментарію стимулювання трансформації економіки України у розрізі зазначених (галузевий, просторовий, кадровий, організаційний) підходів надав змогу запропонувати пріоритети вдосконалення податкового інструментарію з поточною вимушеною адаптацією до потреб воєнної економіки та наступним переходом до повоєнної відбудови.

Особливу увагу звернено на податкові стимули розвитку сфери інформаційних технологій та можливості використання мобільного застосунку «Дія.city». Значний потенціал реалізації має просторовий аспект стимулювання інновацій у повоєнній економіці України. Мова йде про вільні економічні зони та індустріальні парки. Воєнна економіка є певним переломним етапом щодо виходу економіки України з ресурсорієнтованої моделі з переважанням тіньового бізнесу і зайнятості. Доведено, що податкові стимули інновацій мають бути чіткими та обмеженими, а в стратегічній перспективі повинні забезпечувати високопродуктивну інноваційну діяльність в Україні на засадах міжгалузевої і міжтериторіальної кооперації.

Обґрунтовано, що Стратегія реформування податкової системи має не просто містити перелік пріоритетів, але й положення щодо концептуального бачення соціально-економічного розвитку держави. Це основоположна особливість дії інституціонального механізму в податковій сфері, адже він спрямований на розвиток ринково-регулюючого середовища з укоріненням формальних і неформальних правил, норм, звичаїв високої податкової дисципліни, культури, довіри, відповідальності.

На основі визначення ролі податкової політики в системі концептуальних напрямків розвитку бізнесу країн-членів Європейського Союзу та узагальнення

основних практик і податкових тенденцій у цих країнах (рис. 5) виокремлено пріоритети для їх впровадження в Україні.

Рис. 5. Концептуальні напрямки політики розвитку бізнесу в країнах ЄС у контексті формування у їхніх податкових систем та актуальність для України

Джерело: авторська розробка

До обов'язкових практик віднесено також реалізацію заходів у рамках проекту «Розмивання оподаткованої бази й виведення прибутку з-під оподаткування» (BEPS) і, що важливо, щоб у повоєнний період одним з напрямів розвитку сприятливого бізнес-середовища власне були правила BEPS як кращі й найбільш ефективні взірці формування податкової конкуренції.

Узагальнено заходи (адаптація кращих європейських практик оподаткування (перелік і ставки податків, співвідношення прямих і непрямих податків); вдосконалення адміністрування податків з посиленням сервісно-регулюючого функціоналу податкової політики; мотивація розвитку бізнесу в міжнародному економічному просторі з податковою конкуренцією та відходом від тіньових практик економічної діяльності тощо), необхідних задля євроінтеграції, що має значний вплив на формування і реалізацію податкової політики в Україні. Доведено, що для України євроінтеграція з позиції впливу на податкову сферу є шансом переходу на ринкові умови підприємництва й справедливого перерозподілу доходів у суспільстві, наслідком чого будуть високі податкова культура, дисципліна і відповідальність, які у свою чергу є важливими результуючими вимірниками ефективності інституціонального механізму формування і реалізації податкової політики.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретико-методологічні узагальнення, розроблено практичні рекомендації для вирішення важливої наукової і практичної проблеми щодо удосконалення інституціонального механізму формування і реалізації податкової політики в умовах трансформації національної економіки. За результатами дослідження зроблено наступні висновки теоретичного, методологічного і науково-прикладного характеру:

1. Для сприяння глибшому розумінню теоретичного феномену методології, яка дозволяє науково обґрунтувати актуалітети вдосконалення дослідницького об'єкту через призму конкретних процесів, концептуалізовано методологічний алгоритм дослідження податкової політики в умовах трансформації економіки, що розкриває пошук шляхів вирішення наукової проблеми, яка полягає в обґрунтуванні принципів побудови, інструментів дії інституціонального механізму формування та реалізації податкової політики в умовах трансформації національної економіки, спрямованої на розвиток ринкових конкурентних відносин. Визначено основні стадії (формування та реалізація) прояву податкової політики, де формування розглядається як процес вироблення її засадничих принципів, встановлення мети, цілей, завдань, інституційного, організаційно-правового (регуляторного) середовища на етапі розроблення загальнодержавної (регіональних) стратегії економічного розвитку через застосування інструментарію обов'язкових платежів у вигляді податків і зборів, схем та режиму їх справляння, що цілісно формують податкову систему, а реалізація є практичним процесом з удосконаленням застосування вказаних принципів.

2. На основі аналізу основних дослідницьких ракурсів категорії «механізм» в економіці і державному управлінні обґрунтовано інституціональний механізм формування і реалізації податкової політики як систему інститутів-суб'єктів, що здійснює прямий вплив на регулятори у сфері оподаткування та керується принципами організації ринково-регулюючого середовища – режимом оподаткування як формальної інституції та податковою культурою, відповідальністю і довірою як неформальних інституцій. Доведено, що структуру такого механізму визначають інститути-суб'єкти та регулятори, а також система інструментів, націлених на досягнення поставленої мети з обмеженими вимогами принципів зрозумілості, відносної справедливості, обов'язковості, системи контролю, невідворотності покарання, а його дія має постійно коригуватись – з урахуванням нових викликів (глобалізаційних, прогресивних, конкурентних, форс-мажорних), стимулювання інноваційного, територіального і суб'єктного розвитку, виходячи з балансування інтересів суспільства, бізнесу та держави, забезпечуючи стале (надійне, безперебійне, нормальне) функціонування національної системи оподаткування.

3. За результатами систематизації теоретичних аспектів впливу податкової політики на економіку держави охарактеризовано дефініцію податкової політики у науковому дискурсі українських вчених-економістів та рівні формування державної податкової політики в умовах глобалізації, трансформації та модернізаційних процесів національної економіки.

Обґрунтовано, що теоретичне підґрунтя формування податкової політики в умовах трансформаційних змін слід розглядати в організаційному (етапи становлення податкових систем із застосуванням певного інструментарію податкової політики) та історико-ціннісному (теорії податків і податкової політики) аспектах.

Охарактеризовано вплив податків на ринкові процеси, бізнес і населення та доведено, що в методичному аспекті вплив податків на економіку і бізнес слід здійснювати, як правило, через оцінювання податкового навантаження, вплив на населення у прив'язці до показників добробуту, нерівності та бідності, а вплив податкової політики на економіку і ринкові процеси - з акцентом на інноваційні зміни, які сукупно відображаються через процеси модернізації і трансформації.

4. Доведено, що аналіз особливостей трансформації економіки дозволяє окреслити головні проблеми та негативні тенденції, на послаблення яких має бути спрямованим інструментарій податкової політики, в тому числі її інституціональний механізм. З іншого боку, можуть бути виявлені позитивні тенденції, які слід підтримувати з досягненням бажаного цільового результату. Розкрито пріоритети трансформації національної економіки, що спрямовані на забезпечення її сталості, територіальної збалансованості, прозорого конкурентного середовища, підтримки малого і середнього бізнесу, забезпечення інноваційного розвитку з переходом на наступні технологічні уклади згідно практик найбільш розвинутих країн світу.

Результати аналізу структурних змін в національній економіці надали змогу з'ясувати, що впровадження нових податків та коригування особливостей сплати існуючих у контексті впливу на трансформаційні зміни в економіці слід здійснювати, виходячи з поточних тенденцій та цільових потреб, а податкові інновації як правило, передбачають коригування існуючого переліку податків, однак також стосуються впровадження їх нових видів.

5. Визначено та систематизовано актуалітети податкової політики в умовах трансформації, модернізації та сталого розвитку національної економіки, які прийнятні для держави у конкурентному середовищі інформаційного суспільства. Серед найбільш ефективних актуалітетів визнано фінансове забезпечення розвитку регіонів і громад на основі децентралізації податкової системи, а також детінізації економіки.

Аргументовано, що в частині становлення нової якості податкової політики варто було б спростити систему міжбюджетних відносин, які по податковій лінії базуються на поділі податків між бюджетами різного рівня, а також висловлено думку про те, що для створення умов легалізації тіньової економіки, важливим є ведення практики затвердження законодавчих актів в сфері податкової політики одночасно з механізмом їх реалізації, що включатиме програмно-інформаційне забезпечення та якісну роботу інформаційно-довідкового центру з метою співпраці з платниками податків.

6. За результатами дослідження інституціонального механізму у системі національної економіки та його впливу на господарські процеси обґрунтовано сутність податкової культури (індикатори, суб'єкти, причинно-наслідкові та

управлінські аспекти), яка є стратегічною ціллю дії інституціонального механізму формування та реалізації податкової політики. Сформульовано розуміння податкової культури як оціночної категорії податкової дисципліни та відповідальності всіх учасників податкових відносин, вираженої в нормах, цінностях, обізнаності та податковій поведінці, що в довгостроковому періоді формує інституційну довіру між державою, бізнесом і населенням.

Доведено, що імперативом формування податкової культури має бути детінізація економіки з активним залученням міжнародної допомоги, впровадженням кращих контролюючих практик боротьби з податковими злочинами та здійснення справедливого перерозподілу податкових надходжень з відображенням на добробуті населення і конкурентних умовах підприємницької діяльності.

7. Аналіз справляння податків, зборів і платежів у системі національної економіки надав змогу підтвердити наявність стійкої динаміки дефіциту бюджету, систематичне збільшення доходів та одночасно видатків. Результати аналізу дозволили сегментувати податкові надходження за бюджетною класифікацією та аналізувати їх динаміку. У системі реформування інституціонального середовища направлено на інтегрування української економіки до європейського простору, удосконалення податкової системи повинне реалізуватися через систематичний аналіз вивчення і переосмислення нормативно-правової системи, синтез європейського досвіду у сфері оподаткування та удосконалення кадрової політики, яка підсилить формування критичної маси ефективних працівників, здатних реформувати податкову систему України. Обґрунтовано, що система державного регулювання податками, зборами і платежами України повинна бути комплексною, безперервною та адаптивною відповідно сучасних реалій.

8. Охарактеризовано інтегративність регіонального податкового менеджменту в умовах децентралізації та науково обґрунтовано його роль і місце у сегменті державної податкової політики. Доведено, що моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів, що передбачає: формування моделей ефективного менеджменту регулювання та контролю надходжень у бюджеті; створення кола відповідальних осіб, які здійснюють роботу з управління податками, а також моделюють можливі загрози (а також їх усунення) у сфері податкової та бюджетної політики; удосконалення роботи корпоративного і персонального податкового менеджменту відповідального за своєчасність наповнення бюджету дозволить формувати ефективну національну підприємницьку, бюджетну та податкову системи.

9. Визначено проблеми і можливості податкового менеджменту територіальних громад в умовах децентралізації та розглянуто зміни, що відбуваються в результаті цих процесів. На основі цього з'ясовано, що досягнення ефективності податкового менеджменту територіальних громад в умовах децентралізації вимагає і перегляду проблем на державному рівні для вирівнювання нерівностей в бюджетному регулюванні, стабілізації ринкового середовища, покращення якості життя і також посилення активності в самих

територіальних громадах, для забезпечення вирішення проблем соціально-економічного характеру, окреслення реальних можливостей фінансово-економічного забезпечення, розподілу та використання дохідної бази.

10. Проведено аналіз особливостей інструментарію податкової політики, що включає традиційні методи державного впливу, а також модернізацію новітніх підходів з огляду на досвід інших держав та необхідність реагування на нові виклики в Україні. Доведено, що усталеність інструментарію податкової політики з виваженою модернізацією окремих його елементів є запорукою розвитку інституціонального механізму, який повинен сприяти формуванню середовища, здатного детермінувати неперервний розвиток податкових відносин між бізнесом, громадським та суспільним секторами, з однієї сторони, та органами державної влади різних рівнів, з іншої, із забезпеченням трансформації неформальних правил господарювання та забезпеченням безперебійного функціонування системи оподаткування. Визначено зміст податкового інструментарію з інноваційним функціоналом, цілями реалізації якого є формування конкурентного середовища з передумовами і спрямованістю на інновації, підтримку інноваційної діяльності, міжсекторального і державно-приватного співробітництва в інноваційній сфері, державного гарантування інвестицій в інноваційні проекти.

З огляду на задовільну ситуацію щодо інновацій в Україні, запропоновано блок-схему наукового обґрунтування концепту державного регулювання інноваційними трансформаціями економіки, де податковий інструментарій займає вагоме місце.

11. Обґрунтовано, що моніторинг формування та реалізації податкової політики повинен забезпечувати ефективність податкової системи, маючи надзвичайно важливе значення для аналізу та регулювання економічними процесами на національному та регіональному рівнях, на різних ринках, інвестиційних секторах, в різних секторах економіки. На основі аналізу діючої схеми нагляду за податковою політикою наведено структуру заходів щодо моніторингу процесу оподаткування.

Розглянуто моніторинг шляхів боротьби з ухиленням від сплати податків як важливий засіб підвищення ефективності контролю за порушеннями податкового законодавства і вдосконалення процесу податкового аудиту в Україні. та окреслено напрямки розв'язання нагальних проблем державної фіскальної політики загалом та податкового моніторингу, зокрема, лише за комплексного вирішення яких будуть досягнуто ефективні результати економічної політики України.

12. Досліджено тенденції та проблеми податкової політики в Україні, що викликані цифровізацією економічних відносин на різних рівнях економічної агрегації. З'ясовано, що в умовах інноватизації національної економіки спостерігається суттєве, проте нерівнозначне податкове навантаження на суб'єкти господарювання, що призводить до диспропорційності на етапі становлення цифрової економіки.

Обґрунтовано особливості трансформації політики оподаткування в умовах цифровізації та нової віртуальної реальності. Представлено трансформаційні

процеси в системі оподаткування як запити цифрової економіки, а саме: компонент 1 – «Єдиний підхід» (Unified Approach) та компонент 2 – «Глобальна пропозиція протидії розмиванню податкової бази» (Global Anti-Base Erosion Proposal, GloBE).

Розкрито зміст інноваційних змін в частині відцифрування податкових послуг в Україні, серед чого названо сервіс «Електронний кабінет платника податків Державної податкової служби України» та Центр обслуговування платників (ЦОП).

Представлено моделі Електронної комерції та Інтернет-торгівлі, що викликають потребу в зміні податкової політики в умовах віртуальної реальності. Зазначено, що саме модель G2C передбачає взаємодію домогосподарств з органами державної влади, наприклад, для on-line сплати податків або отримання інформації у вигляді довідок (виписок) з державних реєстрів.

13. Визначено специфіку глобалізаційних викликів (динамізація розвитку, глобальна конкуренція, національний протекціонізм, економічні й інформаційно-психологічні війни, світові кризи, форс-мажорні (кризові) обставини) і можливостей при формуванні податкової політики держави у взаємозв'язку з податковою стратегією.

Аналіз міждержавного оцінювання оподаткування згідно рейтингу Світового банку «Doing Business» з визначенням місця у них України надав змогу виявити, що для України первинним завданням має стати покращення процедур адміністрування сплати податків, відшкодування ПДВ й усуненням маніпуляцій з відповідними процедурами, а також необхідність формування податкової політики на засадах прозорості системи оподаткування та справедливого перерозподілу мобілізованих фінансових ресурсів, націлених на затребувані трансформації національної економіки інноваційно-випереджувального типу.

14. Запропоновано Концепцію удосконалення стратегічних пріоритетів податкового стимулювання трансформації національної економіки, де крім актуальних пріоритетів обґрунтовано концептуальне бачення соціально-економічного розвитку держави. Відзначено, що трансформація економіки України потребує інноваційних змін, визначальну роль в її стимулюванні відіграє податковий інструментарій, а одним з найбільш актуальних заходів має бути надання податкових пільг для підприємств, що фінансують науково-дослідні проекти, наукових та освітніх закладів, щоб посилити кооперацію бізнесу з науково-освітнім середовищем. Концепцією також передбачається повоєнне відновлення економіки та розбудова регіонів, формування конкурентного середовища та забезпечення високопродуктивної інноваційної діяльності в Україні на засадах міжгалузевої, міжтериторіальної та міжнародної кооперації.

15. На основі аналізу політики оподаткування в країнах ЄС запропоновано концептуальний підхід до формування і реалізації податкової політики в євроінтеграційних процесах та запропоновано перспективні форми її інституціоналізації в Україні. Встановлено, що для України євроінтеграція з

позиції впливу на податкову сферу є шансом для ефективного розвитку підприємництва й справедливого перерозподілу доходів у суспільстві, що сприятиме підвищенню податкової культури, дисципліни і відповідальності. Саме вони є важливими результуючими вимірниками ефективності інституціонального механізму формування і реалізації податкової політики, стимулювання інноваційного розвитку та забезпечення на цій основі трансформаційних змін в національній економіці.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Чинчик А.А. Трансформація оподаткування на українських землях другої половини ХІХ - початку ХХ ст. (теоретичні та історичні аспекти): монографія / А.А. Чинчик; за заг. ред. д-ра екон. наук С.М. Голубки. - Київ: Медінформ, 2017. – 244 с.

2. Чинчик А.А., Голубка В.М. Методологічний алгоритм дослідження. Політика оподаткування у процесі трансформації національної економіки / В.М. Голубка, А.А. Чинчик // *Jakosc szansa na lepszy swiat-uwarunkowania i konsekwencje: Monografia podredakcja Elizbiety Skrzypek*. – Lublin, 2020. – С. 255-262. *(Особистий внесок: охарактеризовано методологічні аспекти дослідження податкової політики в умовах трансформації економіки)*.

Статті у виданнях, індексованих міжнародними наукометричними базами: Web of Science Core Collection та/або Scopus

3. Chynchyk A. Strategies for economic development: the Ukrainian case / O.Okhrimenko, A.Chynchyk, A.Dergach, K.Bannikova, O.Nesterenko // *Amazonia Investiga*, №11(55). – 2022. – С.234-248. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Web of Science, CAPES (Brasil), Dialnet, Directorio de indexación de revistas de investigación, ERIH PLUS - European Reference Index for the Humanities and Social Sciences, Google Académico (Google Scholar), Index Copernicus (Польща), Iresie, Índice de revistas académicas abiertas, Capas Periodicos, OpenAire, Mirabel, Vlex]. *(Особистий внесок: при дослідженні особливостей економічних стратегій розвинених країн світу здійснено порівняльний аналіз стратегічних цілей України та Польщі та обґрунтовано принцип збільшення капітальних видатків державного бюджету за рахунок дефіцитного та боргового фінансування цільових програм економічного розвитку в Україні)*.

4. Chynchyk A. Banking Risks in the Asset and Liability Management System/ A.Chynchyk, L.Lysiak, Iu. Masiuk, O.Yudina, O.Olshanskiy, V.Shevchenko // *Journal of Risk and Financial Management*, №15 (6): 265. – MDPI. – 2022. – 19 с. [Міжнародні наукометричні бази: Web of Science та Scopus]. *(Особистий внесок: подано рекомендації щодо вдосконалення ефективного формування ризик-менеджменту)*.

5. Chynchyk A. Digital transformation of public management of ukraine's regional economy in the context of the covid-19 pandemic: foreign experience, ukrainian realities/ A.Chynchyk, S.Oneshko, O.Kustovska, B.Yatsykovskyy, L.Pashchuk, O. Bulkot// *Financial and credit activities: problems of theory and practice*. – 2022, №3(44), С.298-307. [Фахове видання; міжнародні

наукометричні бази: Web of Science, EBSCO (США), Ulrich's Periodicals Directory (США), Index Copernicus (Польща), CiteFactor Academic Scientific Journals (США), Google Scholar, ResearchBib (Японія), Infobase index (Індія), Universal Impact Factor (Австралія), Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Загальнодержавна реферативна база даних "Україніка наукова"]. *(Особистий внесок: запропоновано механізми розвитку економіки на регіональному рівні із запровадженням технологій цифрової економіки в умовах пандемії).*

6. Chynchuk A. National economy's development in the coordinates of sustainable development: on the issue of strategic state regulation under russian armed aggression / V.Ivanova, I. Paryzkyi, P.Ivanchoy, N.Klym, N.Tomchuk - Ponomarenko // Financial and credit activities: problems of theory and practice. – 2022, №2(43), С.406-413. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Web of Science, EBSCO (США), Ulrich's Periodicals Directory (США), Index Copernicus (Польща), CiteFactor Academic Scientific Journals (США), Google Scholar, ResearchBib (Японія), INFOBASE INDEX (Індія), Universal Impact Factor (Австралія), Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Загальнодержавна реферативна база даних "Україніка наукова"]. *(Особистий внесок: узагальнення та обґрунтування застосування діджиталізації в контексті реалізації програм підтримки громадян та бізнесу).*

7. Chynchuk A. Theoretical and methodological aspects of strategic state regulation of the development of the national economy in the coordinates of sustainable development / A.Chynchuk, Ie.Buriak, S.Holubka, S.Yaremchuk, B.Yatsykovskyy // Financial and credit activities: problems of theory and practice – 2021, №6 (41) – С.300-306. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: (Web of Science, EBSCO (США), Ulrich's Periodicals Directory (США), Index Copernicus (Польща), CiteFactor Academic Scientific Journals (США), Google Scholar, ResearchBib (Японія), INFOBASE INDEX (Індія), Universal Impact Factor (Австралія), Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Загальнодержавна реферативна база даних "Україніка наукова"]. *(Особистий внесок: проведено аналіз динаміки основних показників індексу глобальної конкурентоспроможності України).*

8. Chynchuk A. Managing the economic security within constant evolution company / A.Chynchuk, A.Khuazheva, T.Bielialov, B. Yatsykovskyy, O.Boguslavskyy // Innovation Management and Sustainable Economic Development in the Era of Global Pandemic: Proceedings of the 38th International Business Information Management Association (IBIMA), Seville, Spain, – 2021. – С.8023-8027. [Міжнародні наукометричні бази: Web of Science, ISI Proceedings, Clarivate Analytics, Australian Research Council, NSD, SJR]. *(Особистий внесок: обґрунтовано значимість економічної безпеки для розвитку роздрібного бізнесу на довгострокову перспективу).*

Статті у наукових фахових виданнях України та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

9. Чинчик А. А. Податковий інструментарій з інноваційним функціоналом: практика та можливості застосування в Україні / А.А.Чинчик // Економічний вісник Дніпровської політехніки. – 2022. – № 1. – С. 24-32. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Google Scholar, Index Copernicus, Research Bib].

10. Чинчик А. А. Кількісно–динамічний аналіз справляння податків, зборів і платежів в Україні / А.А. Чинчик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2022. – № 3. – С. 107-116. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Наукова бібліотека України ім. В.І. Вернадського].

11. Чинчик А. А., Голубка С. М. Євроінтеграційні впливи на формування та реалізацію податкової політики України / А.А.Чинчик, С.М. Голубка // Економічний вісник Дніпровської політехніки. – 2022. – № 2. – С. 52-61. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Google Scholar, Index Copernicus, Research Bib]. *(Особистий внесок: обґрунтовано аспекти євроінтеграції України з позиції впливу на податкову політику та забезпечення системності реформ зі стабілізацією управлінських підходів).*

12. Чинчик А.А. Податкові надходження бюджетів об'єднаних територіальних громад: теоретичний аналіз / А.А. Чинчик, С.М. Голубка // Вісник Хмельницького національного університету. – 2022. – № 3. – С.113-119. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus, Google Scholar, CrossRef, Наукова бібліотека України ім. В.І. Вернадського]. *(Особистий внесок: обґрунтовано роль фіскального механізму територіальних громад в умовах децентралізації в розрізі фіскального планування, фіскального контролю, фіскального забезпечення та фіскального регулювання).*

13. Чинчик А.А. Моделювання впливу регіонального податкового менеджменту на дохідність бюджетів / А.А. Чинчик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2022. – № 2. – С. 178-184. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Наукова бібліотека України ім. В.І. Вернадського].

14. Чинчик А.А. Взаємовпливи та взаємозалежності між ефективною податковою політикою і політикою детінізації економіки / А.А.Чинчик // Економічний вісник Дніпровської політехніки. – 2021. – № 3. – С.34-42. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Google Scholar, Index Copernicus, Research Bib].

15. Чинчик А.А. Теоретичні аспекти дослідження податкової політики / А.А.Чинчик //Актуальні проблеми економіки. – 2021. – № 9-10. – С. 112-119. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)].

16. Chynchyk A. Tax policy in the context of globalization challenges / A.Chynchyk, L.Bilanych // Scientific journal «Economics and Finance», Volume 9, Issue 1, 2021. – Agenda Publishing House Limited, London, United Kingdom. – 2021. – С. 12-17. [Міжнародні наукометричні бази: Science Index RSCI/РИНЦ, Index Copernicus, Google Scholar, UlrichsWeb Global Serials Directory, Road Directory of Open Access Scholarly Resources]. *(Особистий внесок: визначено основні виклики та можливості, породжені процесами глобалізації, які необхідно враховувати при формуванні податкової політики сучасної держави).*

17. Чинчик А.А. Інструментарій податкової політики та забезпечення інноваційного розвитку національної економіки / А. Чинчик //Актуальні проблеми економіки. – 2021. – № 5. – С. 46-54. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)].

18. Чинчик А.А. Формування податкової політики України в контексті трансформаційної економіки / А.А.Чинчик // Економічний вісник Дніпровської

політехніки. – 2021. – №1. – С.30-37. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar, Research Bible].

19. Чинчик А.А. Особливості податкового контролю у системі розвитку національної економіки / А.Чинчик, Г.Іванишина, Ю.Федунь // Актуальні проблеми економіки. – 2021. – № 4. – С. 118-126. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)]. *(Особистий внесок: охарактеризовано складові процесу контролю в організаційно-управлінському забезпеченні податкової політики).*

20. Чинчик А.А. Податкова політика та механізм її формування і реалізації / А.А.Чинчик // «Інтелект ХХІ». – 2021. – №1. – С.68-71. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International].

21. Чинчик А.А. Пріоритети формування податкової культури та індикатори оцінки стратегічних цілей державної політики / А.Чинчик, Г.Іванишина, С.Голубка // Актуальні проблеми економіки. – 2020. – № 12. – С. 21-30 [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)]. *(Особистий внесок: розкрито основні практики порушення податкової дисципліни, виражені в різних формах девіантної податкової поведінки).*

22. Chynchyk A. Concept and terminological basis of tax policy research / A.Chynchyk, V.Holubka // Innovation and Entrepreneurship: Collection of scientific articles. - Ajax Publishing, Montreal, Canada. – 2020. – С.13-16. [Міжнародні наукометричні бази: Science Index RSCI/РИНЦ, Conference Proceedings Citation Index - Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH), Thomson Reuters]. *(Особистий внесок: здійснено обґрунтування актуальності розгляду податкової політики в контексті трансформаційних змін).*

23. Чинчик А.А. Теоретичне підґрунтя дослідження податкової політики / А.А.Чинчик // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво 2020 р., № 5 (116). – Запоріжжя: Класичний приватний університет – 2020. – С. 29-33. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar, Crossref, OUCI, Vernadsky National Library].

24. Chynchyk A. Institutional mechanism for tax policy formation and implementation: theoretical discourse / A. Chynchyk, G. Ivanyshyna // scientific journal «Economics and Finance». – Agenda Publishing House Limited, London, United Kingdom. – Volume 8, Issue 2 – 2020. – С. 25-31. [Міжнародні наукометричні бази: Science Index RSCI/РИНЦ, Index Copernicus, Google Scholar, UlrichsWeb Global Serials Directory, Road Directory of Open Access Scholarly Resources]. *(Особистий внесок: охарактеризовано основні елементи інституціонального механізму формування та реалізації податкової політики).*

25. Чинчик А.А. Глобалізаційні виклики та специфіка формування податкової політики / Чинчик А.А., Голубка С.М. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2020. – Випуск 33. – С. 118-123. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar, Crossref, OUCI, НБУ ім. В.В. Вернадського]. *(Особистий внесок: узагальнено основні глобалізаційні виклики та їх вплив на формування податкової політики).*

26. Chynchyk A. Tax policy: scientific discussions in the focus on the impact on the modernization of the economy / A.Chynchyk // Education and Global Studies: Collection of scientific articles. - Editoria di Modena, Rome, Italy. – 2019. – С. 77-80. [Міжнародні наукометричні бази: Science Index RSCI/РИНЦ, Conference

Proceedings Citation Index - Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH), Thomson Reuters].

27. Чинчик А.А. Актуальні пріоритети податкової політики в умовах модернізації національної економіки / А.А. Чинчик, С.М. Голубка // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2019. – № 3. – С. 33-41. [Фахове видання; міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Google Scholar, Research Bible]. *(Особистий внесок: визначено актуалітети податкової політики в розрізі основних напрямів модернізації національної економіки).*

Публікації у збірниках матеріалів наукових та науково-практичних конференцій:

28. Чинчик А.А. Особливості податкового менеджменту в умовах децентралізації / А.А. Чинчик // «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»: зб. наукових праць. Матеріалів XXXII Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 31 травня 2022 р. – Переяслав, 2022. – Вип. 35. – С. 27-29. [міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International].

29. Чинчик А.А. Податкова політика України в контексті стимулювання інновацій / А.А. Чинчик, Г.С. Іванишина, С.М. Голубка // Конкурентоспроможність національної економіки: матеріали XX Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. Г.М. Філюк: Київ, 2022. – С.220-222. *(Особистий внесок: проаналізовано управлінські аспекти у сфері розвитку податкової політики).*

30. Chynchyk A. Tax policy and its relationship with the industrial structure of the national economy // A. Chynchyk // Research and Innovation: Conference proceedings. – Yunona Publishing, New York, USA, 2021. – С.26-29.

31. Чинчик А.А. Культурологічні аспекти дослідження податкової політики / А.А. Чинчик, Г.С. Іванишина, В.М. Голубка // Scientific Collection «InterConf», (52): with the Proceedings of the 1 st International Scientific and Practical Conference «International Scientific Discussion: Problems, Tasks and Prospects» (April 21-22, 2021). Brighton, Great Britain: A.C.M. Webb Publishing Co Ltd., 2021. – С.91-97. [Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International]. *(Особистий внесок: обґрунтовано основні управлінські заходи щодо підвищення податкової культури в умовах трансформації національної економіки).*

32. Чинчик А.А. Податкова дисципліна в системі управлінських детермінант національної економіки / А.А.Чинчик // «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»: зб. наукових праць. Матеріалів XXXII Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 31 травня 2021 р. – Переяслав, 2021. – Вип. 32. – С.19-20. [міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International].

33. Чинчик А.А. Податкова культура як індикатор оцінки ефективності формування та реалізації податкової політики / А.А.Чинчик // Фінанси, бухгалтерський облік та підприємництво: аналіз тенденцій та перспектив розвитку: збірник тез наукових робіт учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 10 квітня 2021 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». – О.: ЦЕДР, 2021. – С.27-29.

34. Чинчик А.А. Податкові інновації та їх вплив на розвиток національної економіки / А.А.Чинчик // «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»: зб. Матеріалів XXXI Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф.,

15 квітня 2021 р. – Переяслав, 2021. – Вип. 31. – С.34-36. [Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International].

35. Чинчик А. Культура як феномен функціонування інституту оподаткування / А. Чинчик // Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 28 квітня 2021 р.): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2021. Ч. 2. – С. 11-12.

36. Чинчик А.А. Податкова політика в умовах сучасних викликів / А.А.Чинчик // Сценарії та середньостроковий прогноз стабілізації фінансово-економічної системи: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 20 березня 2021 р.). – К.: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2021. – С. 23-25.

37. Чинчик А.А. Інвестиційний процес: зміст, складові елементи / А.А.Чинчик // Реформування економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 27 лютого 2021 р.). – Дніпро: НО «Перспектива», 2021. – С. 20-22.

38. Чинчик А.А. Податкова політика в системі економічного знання / А.А.Чинчик, С.М.Голубка // Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці: матеріали VII Міжнародної наукової Інтернет-конференції / ВНЗ «Національна академія управління». – Київ: НАУ, 2020. – С. 62-65. (Особистий внесок: охарактеризовано стадії прояву податкової політики).

39. Chynchyk A. Priorities of improving the implementation mechanism of state tax policy / A. Chynchyk // Business Management, Economics and Social Sciences: Collection of scientific articles. - Agenda Publishing House LTD, London, United Kingdom, 2020. – С. 70-73.

40. Чинчик А.А. Основні аспекти формування і реалізації політики оподаткування / А.А. Чинчик // Study of modern problems of civilization : Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. October 19-23, 2020, Oslo, Norway: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2020. – С. 120-121.

41. Чинчик А.А. Основні орієнтири податкової політики в умовах модернізації господарського розвитку / А.А. Чинчик // Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019. – С.259-260.

АНОТАЦІЯ

Чинчик А.А. Інституціональний механізм формування і реалізації податкової політики в умовах трансформації національної економіки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». – ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, 2022.

В дисертації обґрунтовано теоретико-методологічні, методичні та прикладні засади інституціонального механізму формування і реалізації податкової політики в умовах трансформації національної економіки.

Систематизовано теоретичні положення, актуальні для наукового обґрунтування формування податкової політики. З'ясовано основні концепції податкової політики, які країни можуть застосовувати з огляду на практичну

ретроспективу: дискреційну і недискреційну; виважених, максимальних, мінімальних і збалансованих податків. У рамках обґрунтування впливу податкової політики на соціальні та економічні процеси узагальнено показники такої оцінки для держави (регіону), бізнесу і населення.

Використання інституціональної теорії для дослідження проблем податкової політики здійснювалося на основі характерних особливостей її інститутів, інституціонального середовища її формування та реалізації.

На основі проведеного аналізу та систематизації наукових поглядів багатьох вчених узагальнено і конкретизовано характерологічні риси механізму в економічній науці. Запропоновано класифікацію механізмів, що дозволило розкрити специфіку інституціонального механізму. Визначено зміст інституціонального механізму формування і реалізації податкової політики як системи інститутів-суб'єктів, яка здійснює прямий вплив на регулятори у сфері оподаткування та керується принципами організації ринково-регулюючого середовища – режимом оподаткування як формальної інституції та податковою культурою, відповідальністю і довірою як неформальних інституцій.

Обґрунтована сутність та особливості інституціональної архітектури податкової політики, що надало можливість розглядати її, як діяльність профільних органів державної влади спрямованої на врегулювання податкових відносин з приводу мобілізації, перерозподілу фінансових ресурсів у формі обов'язкових платежів та фінансового забезпечення виконання функцій держави з балансуванням інтересів бізнесу і населення.

Акцентовано увагу та визначено зміст податкового інструментарію з інноваційним функціоналом, цілями реалізації якого є формування конкурентного середовища з передумовами і спрямованістю на інновації, підтримку інноваційної діяльності, міжсекторального і державно-приватного співробітництва в інноваційній сфері, державного гарантування інвестицій в інноваційні проекти.

Обґрунтовано та охарактеризовано актуальності податкової політики в розрізі основних напрямів трансформації і модернізації національної економіки - сталості її розвитку, провідної вагомості малого і середнього бізнесу, детінізації системи оплати праці, фінансового забезпечення розвитку регіонів та громад, інноваційного розвитку бізнес-середовища, інноваційного розвитку економіки з переходом на наступний технологічний уклад.

Досліджено основні глобалізаційні виклики і можливості формування податкової політики держави у взаємозв'язку з податковою стратегією.

Узагальнено особливості формування національної податкової політики та проаналізовано виклики породжені глобалізаційними процесами.

Визначено роль податкової політики в системі концептуальних напрямків розвитку бізнесу країн ЄС. Узагальнення основних практик і податкових тенденцій у країнах ЄС дозволило виокремити пріоритети для впровадження в Україні за блоками обов'язкового і результативного характеру.

Запропоновано Концепцію удосконалення стратегічних пріоритетів податкового стимулювання трансформації економіки, для чого обґрунтовано і систематизовано основні підходи (галузевий, просторовий, кадровий, інноваційний); сформульовано рекомендації стосовно удосконалення податкового стимулювання та акцентовано увагу на векторності розвитку економіки України на інноваційних засадах у взаємозв'язку з реформуванням податкової системи в умовах трансформації, фінансової децентралізації та воєнного і повоєнного часу.

Комплексна оцінка ефективності податкової політики у системі національної економіки дозволила виявити проблеми, окреслити шляхи їх мінімізації та акцентувати увагу на тому, що воєнна економіка є певним переломним етапом щодо виходу економіки України з ресурсорієнтованої з переважанням тіньового бізнесу і зайнятості, а відновлення економіки та розбудова регіонів після військової агресії має передбачати не лише нові інфраструктурні рішення, але й способи ведення бізнесу, формування конкурентного середовища та забезпечення високопродуктивної інноваційної діяльності в Україні на засадах міжгалузевої, міжтериторіальної та міжнародної кооперації.

Ключові слова: національна економіка, податки, податкова політика, податкова система, інституціональний механізм, адміністрування податків, гармонізація податкового законодавства, податкові інновації.

ANNOTATION

Chynchyk Anatolii. Institutional mechanism of formation and implementation of tax policy in conditions of transformation of the national economy. - Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 - Economics and Management of the National Economy. – National Academy of Management, Kyiv, 2022.

The thesis substantiates theoretical and methodological, methodological and practical foundations of the institutional mechanism of formation and implementation of tax policy in the conditions of transformation of national economy.

The theoretical positions relevant for scientific substantiation of tax policy making are systematized. The main concepts of tax policy that countries can apply, taking into account the practical retrospective: discretionary and non-discretionary; weighted, maximum, minimum and balanced taxes are clarified. As part of the rationale for the impact of tax policy on social and economic processes, indicators for the state (region), business and population are summarized.

The use of institutional theory to investigate the problems of tax policy was based on the characteristics of its institutions, the institutional environment of its formation and implementation.

Based on the analysis and systematization of scientific views of many scientists, the characteristic features of the mechanism in economic science are generalized and specified. The classification of mechanisms is proposed, which allowed to reveal the specifics of the institutional mechanism. The content of the institutional mechanism for the formation and implementation of tax policy as a system of institutions-subjects, which has a direct impact on regulators in the field of taxation and is guided by the principles of the organization of the market-regulatory environment - the tax regime as a formal institution and tax culture, responsibility and trust as informal institutions, is determined.

The essence and peculiarities of the institutional architecture of tax policy are substantiated, which made it possible to consider it as the activity of the relevant public authorities aimed at regulating tax relations regarding the mobilization, redistribution of financial resources in the form of mandatory payments and financial support for the performance of state functions with balancing the interests of business and the population.

The attention is focused on and the content of tax instruments with innovative functionality is defined, the goals of which are the formation of a competitive

environment with the prerequisites and focus on innovation, support for innovation, intersectoral and public-private cooperation in the innovation sphere, state guarantee of investments in innovative projects.

The article substantiates and characterizes the actualities of tax policy in the context of the main directions of transformation and modernization of the national economy - the sustainability of its development, the leading importance of small and medium-sized businesses, the de-shadowing of the labor remuneration system, financial support for the development of regions and communities, innovative development of the business environment, innovative development of the economy with the transition to the next technological mode.

The main globalization challenges and opportunities for the formation of the state tax policy in relation to the tax strategy are investigated.

The features of the formation of national tax policy are summarized and the challenges caused by globalization processes are analyzed.

The role of tax policy in the system of conceptual directions of business development in the EU countries is determined. Generalization of the main practices and tax trends in the EU countries allowed to identify priorities for implementation in Ukraine by blocks of mandatory and effective nature.

The concept of improving the strategic priorities of tax incentives for economic transformation is proposed, for which the main approaches (sectoral, spatial, personnel, innovative) are substantiated and systematized; recommendations for improving tax incentives are formulated and attention is focused on the vector of development of the Ukrainian economy on an innovative basis in connection with the reform of the tax system in the context of transformation, financial decentralization and wartime and post-war time.

A comprehensive assessment of the effectiveness of tax policy in the system of the national economy made it possible to identify problems, outline ways to minimize them and focus on the fact that the war economy is a turning point in the exit of the Ukrainian economy from the resource-oriented with the predominance of shadow business and employment, and economic recovery and development of regions after military aggression should include not only new infrastructure solutions, but also ways of doing business, creating a competitive environment and ensuring a highly productive innovation system.

Keywords: national economy, taxes, tax policy, tax system, institutional mechanism, tax administration, harmonization of tax legislation, tax innovations.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
Голубка Степан Михайлович